

НАСТАВА НА ДАЛЕЧИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕДИЗВИЦИ И ИДНИ ЧЕКОРИ

Citizens for change!

ЦЕНТАР ЗА
УПРАВУВАЊЕ СО
ПРОМЕНИ

Овој проект е финансиран од
Европска Унија

Citizens for change!

Овој проект е финансиран од
Европска Унија

Ова истражување е изработено во рамки на работната програма „Подобра испорака на јавните услуги за граѓаните со активна вклученост на Собранието“, финансирана од Европската Унија и кофинансирана од програмата Цивика Мобилитас.

Содржината на публикацијата е единствена одговорност на авторите и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија и на Цивика Мобилитас.

НАСТАВА НА ДАЛЕЧИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕДИЗВИЦИ И ИДНИ ЧЕКОРИ

Citizens for change!

ЦЕНТАР ЗА
УПРАВУВАЊЕ СО
ПРОМЕНИ

Овој проект е финансиран од
Европска Унија

Издавач: Здружение за развој Центар за управување со промени

За издавачот: Неда Малеска- Сачмароска, Центар за управување со промени

Автор: Наталија Шикова

Стручен соработник: Искра Белчева- Ристовска

Уредник: Неда Малеска- Сачмароска

Лектура: Марија Ангелова

Дизајн и печатење: Европа 92

Тираж: 200 примероци (Бесплатен/некомерцијален тираж)

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37.018.43:[616.98:578.834(497.7)"2020"(047.31)

ШИКОВА, Наталија

Настава на далечина во Република Северна Македонија : предизвици и идни чекори / [автор Наталија Шикова]. - Скопје : Центар за управување со промени, 2020. - 57 стр. : илустр. ; 25 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4818-73-1

а) Образование на далечина -- Коронавирус -- Македонија -- 2020 -- Истражувања

COBISS.MK-ID 52143877

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	1
2. ПРАВНА РАМКА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА НАСТАВА НА ДАЛЕЧИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	4
Основно образование	5
Средно образование	6
Високо образование	7
3. СОЗНАНИЈА ЗА ИЗВЕДУВАЊЕТО НА НАСТАВАТА НА ДАЛЕЧИНА	9
СТАВОВИ НА РОДИТЕЛИТЕ НА УЧЕНИЦИТЕ	9
Методологија и демографски податоци	9
Технички предуслови за следење на наставата	11
Помош при учење	12
Задоволство и предизвици при одвивањето на наставата на далечина	13
СТАВОВИ НА НАСТАВНИЦИТЕ	16
4. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА	23
РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА	24
За наставниците	27
За родителите	33
КРАЛСТВО НА ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА	34
За родителите	36
За наставниците	39
РЕПУБЛИКА ИРСКА	42
5. ЗАКЛУЧОЦИ	50
6. ПРЕПОРАКИ	53

1. ВОВЕД

Ковид-19 донесе нова реалност на светско ниво. Во обидот да се справат со т.н. „невидлив непријател“, пристапот на државите е различен, но во наглиот, општ удар врз економијата, образованието е еден од најпогодените сектори. За да го спречат ширењето на пандемијата, повеќето влади низ целиот свет привремено ги затворија образовните институции на сите нивоа. Последиците од принудниот прекин на наставата се далекосежни, а ваквата мерка директно влијаеше врз 60% од светската популација, односно врз онаа опфатена со образовниот процес.¹

Преминот од кабинетска настава во електронска настава не е воопшто едноставен зафат, поради тоа што освен соодветна техничка инфраструктура и одредено ниво на познавање дигитални вештини, спроведувањето на процесот на учење бара и огромна поддршка од семејството. Ваквата ситуација создаде исклучителен стрес не само за наставниците, кои се втурнати во нова неочекувана задача, туку и за учениците бидејќи мораа да ги заменат дневните училишни активности и начинот на дружење со наставни задачи добиени по електронски пат. Секако, и многумина од родителите се најдоа под исклучителен притисок во обидот да им помогнат на децата колку е можно побргу и побезболно да се усогласат со рапидните промени.

Нималку лесна, електронската настава бара огромна организациска енергија и креативност што мора да е на високо ниво за да го привлече вниманието на учениците (во повеќе случаи дури и во голема мера дигитално пописмени од своите наставници). Очекувано, аспектите на електронската настава се различни за учениците од различни образовни степени бидејќи, пред сè, различно е нивото на нивната самостојност при следењето на електронскиот наставен час.

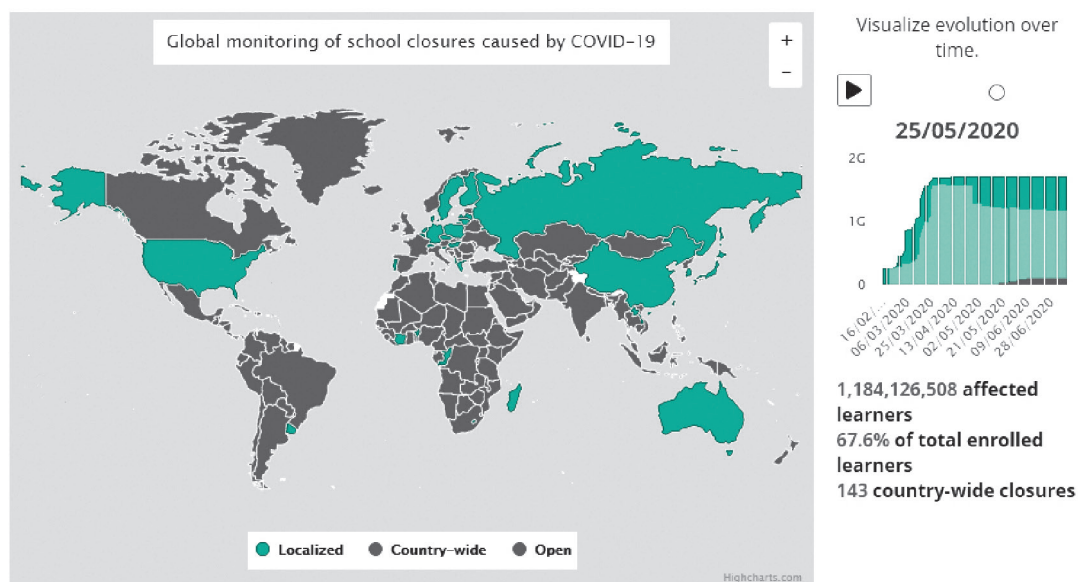
Дополнително, сеопштата општествена блокада направи технологијата во образовниот процес да се смета за услов без кој не се може, односно таа сама по себе веќе не се перципира како луксуз. Често, посебно во посиромашните држави, се тргнува од неоснованата претпоставка дека сите ученици и наставници имаат индивидуален пристап до широкопојасен интернет и до соодветно ажуриран компјутер, додека, реалноста е дека постојат семејства што се потпираат само на еден паметен телефон. Всушност, пристапот до интернет е еден од основните проблеми, па оттаму, во

¹ <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/>

оваа криза најпогодени се учениците од посиромашните семејства што неспоредливо повеќе губат од наставата во текот на неделите надвор од училиштето, во однос на нивните врсници што имаат подобра социјална позиција. „Дигиталниот јаз“ постои и на него мора соодветно да се одговори, па повеќе земји во светот образовните програми бесплатно ги ставаат и на телевизија за да стигнат до оние кои не се приклучени на интернет.

Тековната ситуација покажува дека не постои унифициран државен пристап за справување со глобалниот предизвик. Организациски, многу нешта зависат од претходно воспоставена инфраструктура за спроведување електронска настава, односно ИТ-структура, вештини и дигитализација на образовниот процес. Националните политики зависат и од применетите образовни модели, односно одговорот на кризата е различен меѓу оние земји што имаат централизиран образовен систем, споредени со оние каде што училиштата уживаат поголема автономија во креирањето и во спроведувањето на наставата.

Слика бр.1 Национални пристапи кон глобалниот пандемиски предизвик

Извор УНЕСКО

Бидејќи е сè поочигледно дека организациските предизвици околу образовниот процес ќе траат подолг период, неопходно е подготвено да се соочиме со нив, односно да се осмисли примена на пристап најсоодветен според постојниот, домашен образовен модел. Во обидот да се даде удел во креирањето мерки што би ги адресирале предизвиците, ја подготвивме оваа анализа за тоа како се спроведуваше настава на далечина во Република Северна Македонија, со кои предизвици се соочивме и кои се идни чекори што предлагаме да се применат.

Анализата се состои од повеќе сегменти. Таа содржи:

1. Анализа на правната рамка на Република Северна Македонија за спроведување на настава на далечина за време на вонредна состојба поради пандемијата со Ковид-19.
2. Сознанија добиени врз основа на анкета со родители на деца во образовен процес со цел да се добијат нивни ставови и мислења².
3. Сознанија и одговори од наставници и административен кадар во основни и средни училишта за да ги дадат своите професионални видувања³, фокус-групи на лицата непосредно вклучени во одвивање на наставата на далечина.
4. Компаративна анализа на докажано ефикасни искуства при спроведувањето настава на далечина.

Анализата го опфаќа спроведувањето на мерките за одвивање настава на далечина во периодот од март до јуни 2020 година. Таа ги сублимира сознанијата и ги воопштува со цел од нив да се извлечат валидни и применливи лекции, но содржи и конкретни препораки што директно ги адресираат сите учесници вклучени во процесот на образование во нашата држава. Главната цел е да се даде придонес кон креирање и примена на соодветен пристап за ефикасно одвивање на процесот на образование во иднина, доколку поради ваква или слична ситуација на криза мора да се реализира како настава на далечина, но и осовременување на образованието во таа насока, со цел да одговори на предизвиците на модерното време.

---

² Анкетата е спроведена во јули 2020 година на примерок од 700 лица од цела популација на државата, од кои 300 беа родители на деца во образовен процес и можеа да одговорат на анкетата.

³ Истражувањето е спроведено во јуни и јули 2020 година на околу 300 наставници и административен кадар од 33 училишта низ целата територија на државата.

2. ПРАВНА РАМКА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА НАСТАВА НА ДАЛЕЧИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Образованието во Република Северна Македонија е уредено со три системски закони: Закон за основното образование, Закон за средното образование и Законот за високо образование.⁴ Дополнително во сферата на основното и на средното образование постои Закон за наставниците и стручните соработници во основните и средните училишта,⁵ како и низа подзаконски акти (правилници, упатства и слично, како на пример: Правилник за начинот и обемот на работните задачи во рамките на работното време на наставниците и стручните соработници во текот на 40-часовна работна недела; Правилник за организацијата и начинот на спроведување на дополнителната и додатната настава во основните училишта итн.). Оваа законска рамка не предвидува настава на далечина, односно не ја препознава како валиден модел на учење.

Пандемијата со Ковид-19 денесе нова реалност, па оваа правна празнина се адресираше со уредби со законска сила што во време на вонредна состојба ги донесе Владата на Република Северна Македонија.

Иntenцијата на уредбите е да се пребродат детектираните недостатоци на националниот образовен систем, односно претставуваат обид да се одговори на актуелните предизвици. Во ситуација на пандемија и физички прекин на наставата, три од владините уредби се однесуваа на основното образование, три на средното образование и четири за сферата на високото образование, но главно опфаќаат технички аспекти, а сосем малку се занимаваат со уредување на образовниот процес. Повеќето од уредбите се насочени кон административни аспекти, како што

⁴ Закон за основното образование (Службен весник бр. 161/2019), достапен на: http://www.mon.gov.mk/images/Zakon_za_osnovното_obrazovanie_br_161-2019.pdf; Законот за средното (Службен весник на Република Македонија бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/108) достапен на: <http://mon.gov.mk/stored/document/zakon-za-sredno-obrazovanie-precisten.pdf>; Закон за високото образование (Службен весник бр. 82/2018), достапен на: http://www.mon.gov.mk/images/documents/zakoni/ZAKON_VISOKOTO_OBRAZOVANIE-final.pdf

⁵ Закон за наставниците и стручните соработници во основните и средните училишта (Службен весник бр. 161/2019), достапен на: http://www.mon.gov.mk/images/Zakon_za_nastavnicite_i_str.sorab_161-2019.pdf

се продолжувањето на работниот однос на наставниците или на административните службеници. Ово училиштата, избор на раководни органи и слично, а мошне малку посочуваат разработен план за организација и за конкретно спроведување на наставата на далечина. Дополнително, не постојат ни јавно достапни правилници, упатства, ниту какви било насоки за организирање на настава на далечина, ниту, пак, правилници за оценување. Единствен документ во таа насока е Протоколот за постапување во јавните и во приватните високообразовни установи, односно во нивните составни единици при изведувањето на испитите. Во Протоколот се утврдени мерки за полагање на испитите во просториите на високообразовните установи (јавни и приватни) заради заштита од Ковид-19.⁶ Што се однесува пак на основното и на средното образование, на веб-страницата ЕДУИНО (Националната платформа за учење која во моментот на изработка на оваа анализа не е целосно функционална)⁷ постојат само насоки како да се организираат дигитални активности, претставени преку двеминутно видео, изработено од Македонскиот центар за граѓанско образование. На веб-страницата постојат одредени видеопатства и отворени ресурси наменети за образовниот кадар, но тие се оскудни и недоволни, и генерално се однесуваат на образовни програми на македонски јазик.⁸

Во продолжение на текстов претставуваме како во Република Северна Македонија се регулираше наставата на далечина во тековната вонредна пандемска состојба. Намерата ни е да ги посочиме празнините во процесот за да може во најскоро време да се донесат акти за измена и за дополнување на постојната законска рамка за сите степени на образованието, со крајна цел воспоставување и континуитет на квалитетна настава на далечина.

Основно образование

По прекилот на наставата, на 13 март 2020 година, и по прогласувањето вонредна состојба, на 23 март 2020 година, со Уредба со законска сила се утврди дека наставата ќе се одвива преку далечинско учење, односно преку учење од дома, со примена на средства за електронска комуникација, што обезбедуваат реализација на наставата без заедничко физичко присуство на учесниците во наставниот процес, средства што овозможуваат взаемна, двонасочна комуникација.

Како средства за електронска комуникација, Уредбата предвиде видеоконференциски платформи, електронска пошта и други системи за електронска размена на податоци, а

⁶ http://www.mon.gov.mk/images/documents/protokoli/Protokol_visoko.pdf

⁷ <http://www.eduino.gov.mk/al/index.html>

⁸ Платформата ЕДУИНО има за цел да прерасне во колективна платформа на која учениците, наставниците и родителите ќе креираат, проверуваат и ќе објавуваат нови ресурси и материјали, и на тој начин се планира во државата да се изгради првата национална библиотека од дигитални едукативни материјали.

одлуката за тоа кои од овие модели ќе се употребуваат беше оставена да си ја донесе посебно секое од основните училишта. Оттаму, беше оставена можност училиштето да избере дали ќе користи видеоконференциски платформи и дали ќе спроведува настава во живо или пак „наставата“ ќе се одвива по електронска пошта, односно учениците ќе ги добиваат наставните задачи преку електронска пошта или по други начини на електронска комуникација, без реално да се одржуваат наставни часови. Уредбата предвидува дека наставникот може да го оценува ученикот со испрашување, со тестирање, но може да користи и други форми на утврдување и на оценување на знаењето преку електронски средства за комуникација.

Уредбата со законска сила од 23 март 2020 година е изменета и дополнета со Уредба од 5 мај 2020 година која, пак, предвидува дополнителни измени на Законот за основното образование, но ни дополнителните измени не се поврзани со одвивањето на наставата, туку се однесуваат на други, формални аспекти од образовниот процес, како што се котизации на натпревари, запишување деца во прво одделение и слично. Со оваа Уредба се намали бројот на задолжителните часови (180 предвидени во Законот), односно се вовеле прифатлив праг на толеранција од најмалку 160 до најмногу 180 часа за одвивање на наставата преку далечинско учење/ учење од дома, со примена на средства за електронска комуникација. Измените се однесуваат само за учебната 2019/2020 година.

Последната Уредба со законска сила што се однесува на основното образование и на измени и дополнувања на соодветниот закон, датирана од 17 мај 2020 година, се однесува на административни аспекти (продолжување работен однос на наставници и на административен кадар, и слично), односно ни таа не регулира прашања директно поврзани со изведувањето на наставата.⁹

Средно образование

Уредбата со законска сила за примена на Законот за средното образование е донесена на 23 март 2020 година и ја следи истата логика на Уредбата со законска сила за примена на Законот за основното образование. Во Уредбата се дефинира што претставува средство за електронска комуникација и се утврдува како да се продолжи со наставниот процес. И на средните училишта им е дадена можност да изберат како ќе ја продолжат наставата (било со користење електронска платформа, било со електронска комуникација), а Уредбата го утврдува и процесот на оценување, формулиран како и во Уредбата од 13 март 2020 година за основното образование.

⁹ <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/pravilnici-2/3161-uredba-so-zakonska-sila-za-primena-na-zakonot-za-osnovno-obrazovanie-za-vreme-na-vondredna-sostojba>

Со Уредбата со законска сила од 5 мај 2020 година е утврден крајот на учебната година да биде на 10 јуни 2020 година, односно 19 мај 2020 година за учениците од завршните години во средното образование. Учениците од завршните години за учебната 2019/2020 г. се ослободени од полагање државна матура, училишна матура и завршни испити, и им се издава диплома за завршено средно образование (само за односната учебна година). Другите одредби од Уредбата се административни и се однесуваат на организациската поставеност и на управувањето со училиштата (функции на раководни органи, нивни мандати и слично). Исто така и Уредбата со законска сила од 17 мај 2020 година се однесува на административно-технички работи, а не содржи одредби директно поврзани со процесот за одвивање на наставата.¹⁰

Со Уредбата со законска сила од 17 јуни 2020 година се предвидува доделување финансиска поддршка за купување ученички прибор за учениците запишани во јавните средни училишта, односно помош за ученици од домаќинства со низок доход. Поддршката опфаќа ученички прибор како блок за цртање, прибор за пишување, спортска опрема и слично, но не се однесува на помош за набавка ИКТ-технологија (лаптоп, таблет, компјутер, ИТ-логистика), неопходна за следење настава на далечина. Оваа помош е еднократна, може да се користи од септември 2020 година и изнесува 3000 денари. Имајќи ги предвид тие детали, јасно е дека таквата помош е недоволна и несоодветна за задоволување на новопојавените, сега веќе основни технички потреби за изведување на електронскиот образовен процес. Со Уредбата, пријавувањето за користење на финансиската помош се врши преку интернет-платформата на Министерството за образование (за што, пак, е потребно да се имаат и ИТ уреди и минимални дигитални вештини).¹¹

Високо образование

Со Уредбата со законска сила од 23 март 2020 година се утврдува дека продолжува мандатот на органите и на телата од високообразовните установи, односно на јавните научни установи, како и важноста на постојните акредитации, односно реакредитации на студиските програми. Се утврдува системот за далечинско учење како начин на изведување настава и како проверка на знаењата преку примена на средства за електронска комуникација, при што, високообразовната институција, односно јавната научна установа, самостојно бира / утврдува кои средства ќе ги користи. Оваа Уредба е подетална за разлика од претходните донесени во сферата на основното и на средното образование (иако универзитетите уживаат законска автономија за разлика од основните и од средните училишта) и потенцира дека полагањето испити и

¹⁰ <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/pravilnici-2/3166-uredba-so-zakonska-sila-za-primena-na-zakonot-za-srednoto-obrazovanie-za-vreme-na-vonredna-sostojba>

¹¹ <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/pravilnici-2/3297-uredba-so-zakonska-sila-za-dodeluvanje-na-finansiski-poddrshka-na-uchenici-zapishani-vo-javnite-sredni-uchilishta-za-kupuvanje-na-uchilishen-pribor-a-koi-se-od-semejni-domakjinstva-so-nizok-dohod-za-vreme-na-vonredna-sostojba>

колоквиуми ќе се врши со примена на средства за електронска комуникација, под услов да се обезбедени соодветни технички решенија што овозможуваат идентификација и контрола на работата на студентите за време на полагањето. Останатите одредби се однесуваат на мандатот на раководните лица, работата на стручните служби и на роковите за важење на акредитациите што продолжуваат да важат најмногу до една година од престанокот на траењето на вонредната состојба.

Уредбата со законска сила од 5 мај 2020 година повторно го регулира процесот на акредитацијата (важење на постојните програми и тела), но ги утврдува и условите за запишување, сега врз основа на диплома за завршено четиригодишно средно образование, финализирано во учебната 2019/2020 година, а согласно со Уредбата со законска сила од 5 мај 2020 година за примена на Законот за средното образование за време на вонредна состојба.

Уредбата со законска сила од 22 мај 2020 година дозволува физичко полагање испити ако високообразовната институција обезбеди превенција од ширење Ковид-19 врз основа на соодветни протоколи за постапување. Уредбата дури дозволува и физичко присуство на настава, присуство на стручни служби, како и комуникациски непосредно полагање и одбрана завршни испити, но само доколку се почитувани протоколите и доколку е обезбедена неопходна заштита.

Во последната Уредба со законска сила од 5 јуни 2020 година се утврдува партиципацијата за школарина, за упис на докторски студии, и за акредитација и реакредитација на студиски програми од трет циклус на студии, како и постапки за избор раководни органи на високообразовните установи.¹²

¹² <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/pravilnici-2/3165-uredba-so-zakonska-sila-za-primena-na-zakonot-za-visoko-obrazovanie-za-vreme-na-vonredna-sostojba>

3. СОЗНАНИЈА ЗА ИЗВЕДУВАЊЕТО НА НАСТАВАТА НА ДАЛЕЧИНА

СТАВОВИ НА РОДИТЕЛИТЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

Методологија и демографски податоци

Со цел да се добијат ставови и мислења од родители на деца опфатени со образовниот систем, беше спроведена телефонска анкета во врска со спроведувањето настава на далечина, односно родителите беа прашани да го оценат нејзиниот квалитет, задоволството од таквиот вид настава, за предизвиците со кои се соочуваат при реализацијата на сложениот процес, но и дали се подготвени за претстојната нова учебна година. Истражувањето се одвиваше на македонски и на албански јазик, врз примерок од 700 испитаници, од кои 300 испитаници можеа да одговорат на прашањата бидејќи имаат ученик или студент во семејството, а анкетата се спроведе на територијата на целата држава. Најголем дел од испитаниците (42%) беа на возраст од 40–49 години; поголем дел од испитаниците беа мажи (53%), претежно Македонци (66.3% од испитаниците беа Македонци, 25% Албанци и 8,7% од друга етничка припадност). Половина од испитаниците завршиле средно образование (55,7%), додека четвртина од нив (24,7%) завршиле високо или вишо образование. Испитаниците во најголем дел работат во приватна институција (40% од нив), додека четвртина од нив (25.7%) се вработени во јавна институција. Доминантен дел од испитаниците (62%) живее во урбана средина, односно во скопскиот регион (29,7%). Што се однесува на брачниот статус, речиси сите испитаници (93%) живеат во брачна заедница и имаат деца вклучени во образовниот систем. На речиси половина од испитаниците (48.5%) децата им учат во основно училиште, на третина (33.8%) децата им учат во средно училиште, а помал процент од децата на испитаниците (17.7%) се студенти.

Податоците се прибираа во периодот од 1 до 10 јули 2020 година.

Сознанија

Време поминато во настава

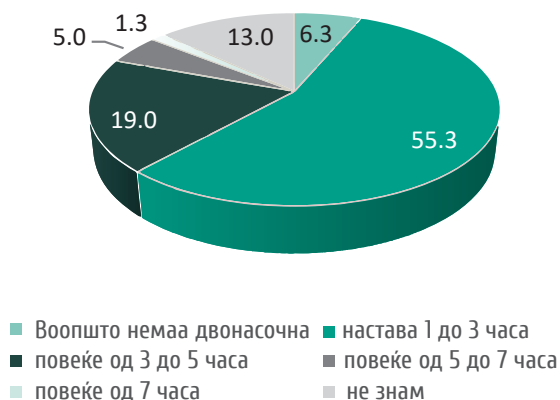
Според поголемиот број од родителите, учениците/студентите поминувале од 1 до 3 часа дневно во исполнување на образовните обврски (51,3%). Помал број од учениците/студентите (според 29,7% од испитаниците) посветувале од 3 до 5 часа на ден за учење. Мал е бројот на ученици што поминувале повеќе од 5 часа во учење (6,3%), а според исказите на испитаниците, ретко, но сепак дел од учениците (2%) на наставата ѝ посветувале дури и повеќе од 8 часа на ден.

Во рамките на оваа статистичка категорија, гледано според распределбата по населени места, бројот на ученици што следеле настава повеќе од 3 часа на ден значително е поголем меѓу учениците од урбаните средини, додека учениците од руралните средини повеќето следеле настава во дневен период од 1 до 3 часа.

Но, горепосочената статистика, всушност покажува дека е исправна перцепцијата на испитаниците-родители во однос на реалното време што училиштата/ образовните институции му го посветуваат на практичното организирање и спроведување на наставата на далечина. Имено, повеќе од половина од испитаниците (55,3%) велат дека училиштето на нивните деца фактички организирано двонасочна настава на далечина во траење од само 1 или 3 часа дневно. Во помал број училишта (19%), пак, наставата траела од 3 до 5 часа на ден, а минорен е бројот (6,3%) на училиштата во кои воопшто немало настава на далечина (табела бр. 1).

Табела бр. 1

Колку часа дневно училиштето организираше онлајн настава (двонасочна со дискусија меѓу наставникот и учениците)?

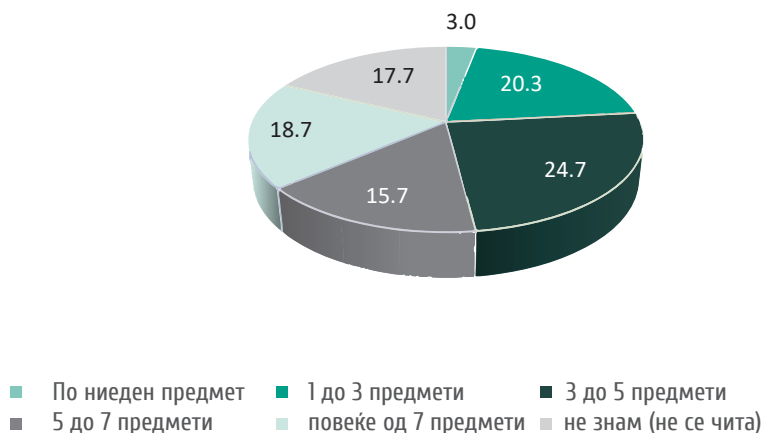

Од друга страна, двонасочната настава на далечина не била организирана по сите наставни предмети. Според испитаниците, настава имало само по 1 или најмногу по 3 предмети (20.3%); во четвртина од случаите наставата се одвивала по 3 или по 5 предмети (24.7%); а мал е бројот на случаи (15.7%) каде што наставата на далечина се одвивала по 5 или по 7 наставни предмети. Сепак, имало и 3% случаи кога двонасочна настава на далечина воопшто не била организирана (табела бр. 2).

Табела бр. 2

За колку различни образовни предмети беше организирана онлајн (двонасочната) настава?

Споредбено, поголем е бројот на наставни предмети по кои се организирила настава во средните училишта отколку оној во основните училишта. Конкретно, на пример, процентот на средни училишта во кои се одвивала настава по 7 и повеќе наставни предмети изнесува 25%, наспроти 15.7% кај основните училишта.

Технички предуслови за следење на наставата

Според одговорите на испитаниците, во Република Северна Македонија децата располагаале со соодветни технички средства за спроведување настава на далечина. Односно, родителите велат дека децата во наставниот процес користеле компјутер (43,2%), таблет (39,7%), дополнителни уреди и слично, а само мал процент од децата (0,9%) не користеле ништо, односно воопшто и не следеле настава на далечина. Во најголем дел, децата имале доволно расположлив, односно неограничен интернет (89%). Мал дел од децата немале соодветни услови за следење настава на далечина, односно или имале слаб интернет (7%), или пак воопшто немале (3%), односно интернетот им бил ограничен. Според ставовите и мислењата на испитаниците, учениците/студентите имаат соодветни технички познавања за непречено следење настава на далечина (93,7%)

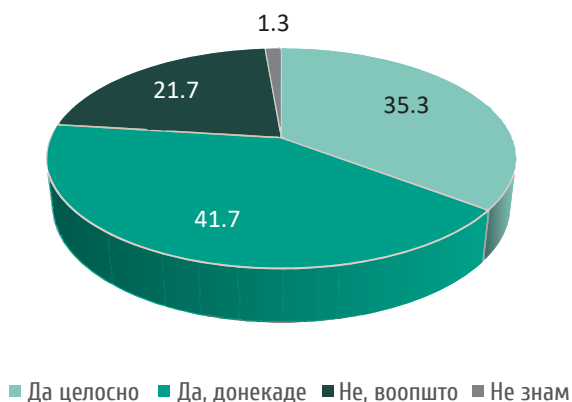
Овие наоди од анкетата се различни од јавните реакции, најчесто од родители кои се појавија во текот на реализацијата на наставата од март до јуни 2020 година, па и потоа, дека средства за непречено учество во наставата немаат голем број ученици. Се активираа граѓански иницијативи за снабдување на компјутери за ранливи групи ученици (на пример, Донирај компјутер <https://www.facebook.com/donirajkompjuter/>), но ваквите обиди се недоволни, иако се за поздравување. Од друга страна, МОН не презентираше јавно бројки на потребна опрема или потребен интернет за задоволување на потребите и на наставниците, и на учениците/студентите за да може да помогнат сите кои можат и сакаат.

Помош при учење

Половина од родителите-испитаници им помагале на своите деца во учењето. Од тие што им помагале, 65.2% поминувале од 1 до 3 часови дневно во учење со децата. Овој процент е помал кај родителите што имаат деца во средни училишта, отколку кај родителите-испитаници што имаат деца во основни училишта, а најмал кај родителите-испитаници што имаат деца студенти. Постои разлика од 7,7% во однос на родовите на испитаниците, односно 46.8% од мажите-родители одговориле дека им помагале на децата, во однос на 54.5% од жените-испитаници.

Табела бр.3

Дали вие се чувствувате подготвени (и технички и стручно по некои предмети..) дека можете да им помогнете за ваков вид настава?

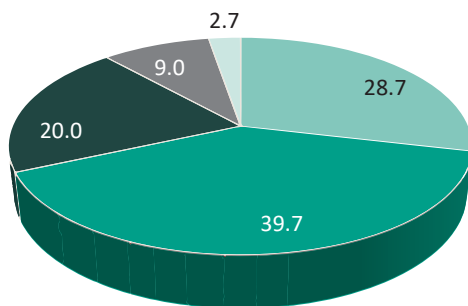
Најголем дел од родителите, вкупно 77% се чувствуваат подготвени (целосно и делумно) да им помогнат на своите деца во учењето при наставата на далечина, а една петтина (21.7%) од испитаниците-родители воопшто не се чувствуваат подготвени да им пружат помош на своите деца во овој дел од образовниот процес. Очекувано, колку се учениците повисоко во образовниот процес, толку е пониска подготвеноста на родителите да им пружат помош во наставата.

Задоволство и предизвици при одвивањето на наставата на далечина

И покрај краткото време поминато во учење (види погоре - *Време поминато во настава*), само 29% од родителите се делумно незадоволни или сосем незадоволни од одвивањето на наставата. Останатите родители-испитаници се или целосно, или делумно задоволни од процесот на спроведување на наставата на далечина, вкупно 68,4% (табела бр.4). Најзадоволни се испитаниците од Полошкиот регион, а најмалку задоволни се испитаниците од Пелагонискиот регион (односно: 79.6% наспроти 51.5%).

Табела бр. 4

Колку сте задоволни од спроведената онлајн настава?

■ сосем задоволен ■ делумно задоволен ■ делумно незадоволен ■ сосем незадоволен ■ не знам

При одвивањето на наставата на далечина испитаниците се соочиле со одредени предизвици. Дел од испитаниците сметаат дека видлив недостаток на овој вид образовен процес е недоволната организираност, односно сметаат дека Министерството за образование и наука требало многу подобро да го структурира, а последователно, пак, според нив, ни наставниците не се покажале доволно подготвени за спроведување настава на далечина. Став на испитаниците е дека врз нив како родители паднал

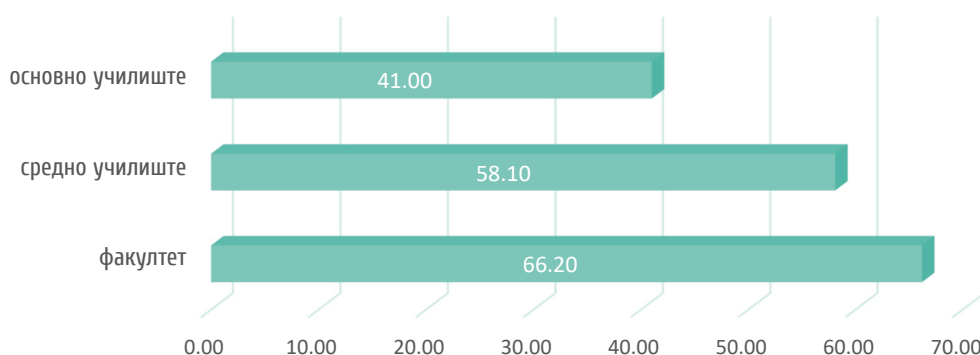
дополнителен, неочекуван товар поради нужноста да им помагаат на своите деца во учењето, а и самите биле затекнати од ситуацијата. Дел од родителите забележуваат дека квалитетот на наставата на далечина бил сосем несоодветен, односно дека наставниот материјал бил премногу скратен, а учениците не ѝ посветиле доволно внимание на наставата. Згора на тоа, дел од испитаниците сметаат и дека оценувањето било нереално, односно дека оценките се повисоки од реалното знаење на учениците.

Кон идна настава

Иако, според испитаниците, наставата во училиште е многу подобра бидејќи доаѓаат до израз авторитетот и стручноста на наставниците, тие сепак се сметаат подготвени доколку во иднина би се спровела настава на далечина. Дополнително, тие во голем дел сметаат дека и децата им се подготвени за настава на далечина, а процентот на вака перципираната подготвеност расте пропорционално со степенот на образование. Имено, родителите чии деца се студенти повеќе од останатите родители сметаат дека децата им се подготвени за настава на далечина (табела бр.5), но и овие 66,2% се далеку од задоволителни. Во однос на информациите за идната учебна година, најголем процент од испитаниците (86.3%) одговориле дека не се информирани како ќе се одвива образовниот процес.

Табела бр. 5

Задоволство на родителите од спроведениот наставен процес во периодот од март до јуни 2020 година, според степен на образование во кое тековно е вклучено нивното дете (во %):

Дигитална писменост

Дигиталната писменост во државата, подготвеноста за користење на ИКТ во РСМ се мери преку неколку показатели од страна на Државниот завод за статистика, од кои како поблиски би можеле да ги земеме бројот на лица (15-74 години) кои нарачале или купиле производи или услуги преку интернет, како и колкав процент телефонирале преку интернет/користеле видеоповици (преку вебкам). Вкупниот процент по првиот показател во последните 12 месеци е 35,9% за сите старосни групи заедно, а по вториот показател 64,9%. Бидејќи во образовен контекст е важен податокот за учениците и студентите, од вкупниот број лица кои купувале производи преку интернет, помалку од половина (45%) припаѓаат на старосната група од 15 до 24 години, односно ниски 16% од вкупното население.

За споредба, дигиталните вештини (кои како комплексен индекс се мерат на ниво на ЕУ) веќе се поврзуваат со подготвеност за спроведување настава на далечина низ ЕУ (слика бр. 2) и тие не се на соодветно ниво односно најголем дел на учесниците во процесот имаат „основни“ или „повеќе од основни“ вештини на дигитална писменост.

Слика бр. 2

Chart of the Day

Skilled Youth

Share of young people with basic or above basic digital skills

Source: Eurostat (2019)

The coronavirus pandemic has increased the need to work or study remotely and that's bad news for youngsters in Italy, where less than two-thirds of 16- to 24-year-olds have "basic" or "above basic" digital-literacy skills. Croatia, Estonia and The Netherlands lead the rest of the EU with rates above 90%, according to Eurostat data for last year. The lingering fear of a second virus outbreak is likely to exacerbate these inequalities.

Извор, Блумберг, 20.07.2020 година.

Превод: „Графикон на денот/ Младина со вештини

Пандемијата од Корона вирусот ја зголеми потребата за работа и учење на далечина и ова се лоши вести за младите во Италија, каде помалку од 2/3 од младите на возраст од 16–24 години имаат „основни“ или „повеќе од основни“ вештини на дигитална писменост. Хрватска, Естонија и Холандија ја предводат Европската Унија со над 90% млади со вакви вештини, според податоците на Еуростат за претходната година. Стравот од вториот бран на инфекции од вирусот може да ги продлабочи овие разлики.“

СТАВОВИ НА НАСТАВНИЦИТЕ

Методологија

За потребите на истражувањето беа спроведени фокус-групи, интервјуа и прашалници, а основната цел беше да се добијат мислењата на наставниците и вработените задолжени за административни работи во основните и во средните училишта, од оние што директно биле вклучени во спроведувањето настава на далечина. Истражувањето беше организирано во 33 училишта, од кои 17 основни, а 16 средни. Третиноа од нив беа во рурални средини (на село), а останатите во урбани средини од општини во северниот и во источниот регион на државата, вклучувајќи го и Скопје, како главен град. Во испитувањето на мислењата учествуваа вкупно околу 300 наставници и административен кадар.

Генералниот заклучок по сублимацијата на ставовите добиени преку фокусните групи е дека нема значителни разлики во одговорите на наставниците од основното и од средното образование, но извесни разлики има во одговорите на наставниците што предаваат во урбани и во рурални средини. Сепак, општо земено, може да се заклучи дека мислењата на наставниците што учествуваа на фокус-групите во врска со наставата на далечина, во најголема мера се совпаѓаат.

Ставови на наставниците и административниот кадар во училиштата

Повеќето наставници спроведувале настава на далечина по само еден предмет, а мал број од нив по повеќе од еден наставен предмет. Ова е очекувано кога се работи за наставник кој предава еден предмет. За жал, според одговорите на наставниците, наставата најчесто се одвивала преку доставување материјали до учениците, со очекување тие сами да го совладаат градивото, а многу ретко наставата била спроведувана преку „предавања од далечина“ и низ дополнителен разговор со учениците (како двонасочна комуникација). Заклучуваме дека ова не е во согласност со донесената Уредба со законска сила за примена на Законот за основното образование за време на вонредна состојба, која во член 2 изрично вели дека наставата треба да се реализира преку взаемна двонасочна комуникација, односно во реалноста комуникацијата доминантно била само еднонасочна од наставниците кон учениците.

Наставниците кои практикувале предавања користеле различни алатки, како на пример: платформите ZOOM, KANOOТ, Microsoft teams и слично. Со овие алатки наставниот кадар бил во комуникација со учениците, но не сметаат дека таквата комуникација е на истото ниво како и комуникацијата со учениците кога се во училишните клупи. Како средства за комуникација наставниците често ги користеле и социјалните мрежи.

Наставниот кадар бил во комуникација и со родителите, но ваквата комуникација се одвивала само по потреба. Исклучок е комуникацијата со оние родители чии деца следат одделенска настава, на кои им била потребна поголема помош при совладувањето на наставниот материјал. Токму вклученоста на родителите во образовниот процес, односно нивната поддршка на децата, побуди најголеми реакции и негодувања во јавноста. Во однос на неопходноста за вклучување на родителите и самите наставници укажуваат дека е особено тешко да се работи со помалите ученици, односно за ефективно одвивање на наставата, со нив е неопходна континуирана комуникација.

Современите електронски алатки овозможуваат двонасочна комуникација. Оттаму, наставниците мора да бидат задолжени да ја спроведуваат наставата преку екран со едновремено присуство на учениците, а не со еднонасочно праќање задачи и очекување дека родителите ќе ја имаат улогата на наставници.

Според наставниците, поголемиот дел од учениците биле мотивирани, но мотивираноста опаднала со тек на време, а посебно се намалила при крајот на учебната година. Интересно е да се забележи дека при ваквиот тип настава, во одредени случаи, послаби ученици покажале поголем интерес и подобри резултати во однос на вообичаената, класична настава.

Што се однесува на оценувањето, наставниците ги оцениле учениците сумативно, онлајн, преку оценување на домашните задачи и преку зададени наставни проекти. Наставниците спровеле и електронски тестови, а ја ценеле и активноста, и го зеле предвид и минатиот труд. За некои предмети не се изведувала настава на далечина, како на пример за музичко или за физичко образование, па при оценувањето биле земени предвид последните оценки на ученикот. Според наставниците, најсложена за организација се покажала практичната настава, како онаа по предметите физичко, ликовно и музичко, но ништо помалку сложено не било ни спроведувањето настава по природните науки како математика, хемија и физика, посебно во случаите на комплицирани задачи, што било тешко да се објаснат преку постојните достапни електронски платформи. Исто така, тежок за организација се покажал и предметот - англиски јазик.

Повеќето од наставниците не воделе статистика за целиот процес, односно не можат да ги категоризираат и да ги оценат своите искуства. Поделени се мислењата дали наставните програми се соодветно адаптирани за возрастните групи на ученици, па оттаму поделени се и мислењата за иднината на наставата на далечина. Според наставниците, најтешко се работи со групата на најмалите ученици, односно со почетниците во образовниот процес – првачињата, а по нив следуваат учениците од одделенската настава (од прво до петто одделение), па полуматурантите. Тешко е да се работи и со ученици од прва година во средно училиште.

Најтешко е да се работи на далечина со ученици кои се наоѓаат во т.н. „транзиторни образовни периоди“:

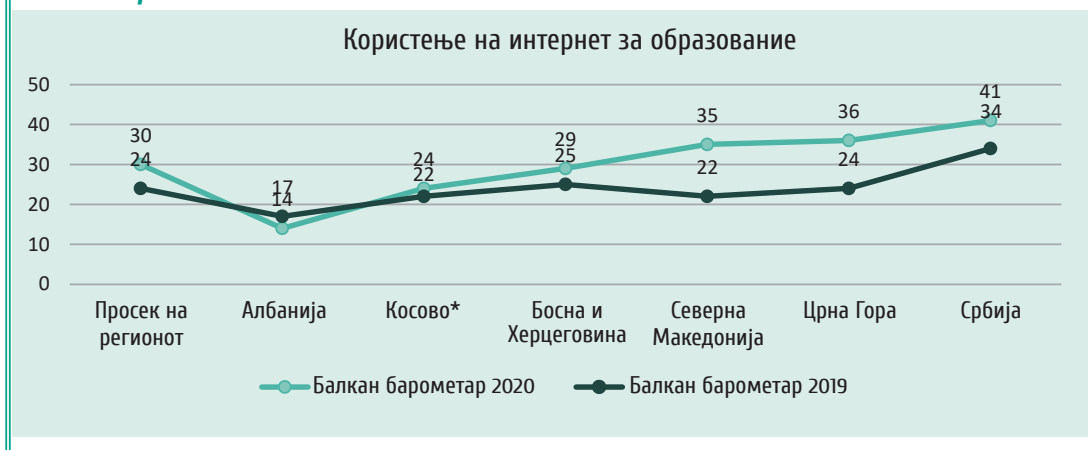
- Првачиња
- Први години од одделенска настава
- Прва година од предметна настава (шесто одделение)
- Прва година средно образование

Заклучок на повеќето наставници е дека ниту учениците сè уште не се целосно подготвени за настава на далечина, но дека тие можат побрзо да се приспособат на новата ситуација.

Трендот на зголемување на користењето на интернет-алатките за образовни цели е зголемен во сите држави на Балканот, меѓу кои и во Северна Македонија, па се надеваме дека ова ќе придонесе токму за побрзо и подобро прилагодување кон наставата на далечина (табела бр. 6).

Табела бр. 6

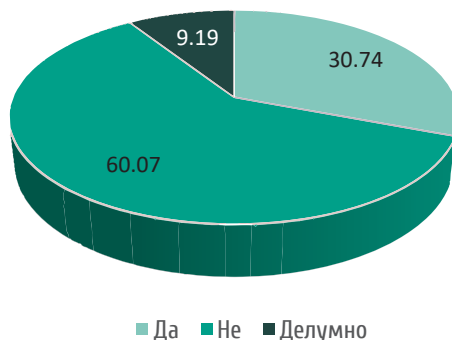

Извор: Балкан барометар, Регионален совет за соработка, јуни 2020 година¹³.

Пред кризата со пандемијата од Ковид-19, најголемиот дел од наставниците никогаш не спроведувале настава на далечина, повеќето од нив не биле обучени за спроведување настава на далечина, па во периодот на кризата тие биле оставени сами на себе и на своите вештини (табела бр.7). За спроведување на наставата, мал дел од наставниците ја користеле платформата Едуино, предложена од Министерството за образование и наука, а повеќето од нив користеле платформи по свој избор, како ZOOM, KANOOT, Microsoft team, Е-училница и слично.

Табела бр. 7

Дали наставниот кадар е обучен за онлајн настава?

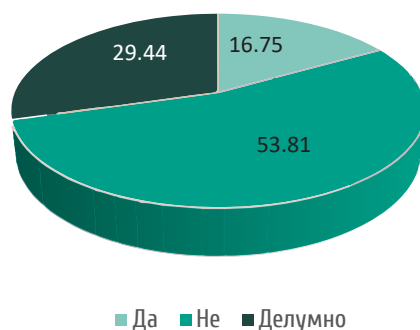

¹³ Податокот е достапен на <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>.

Наставниците сметаат дека сите училишта немаат можност на наставниот кадар да му обезбедат компатибилни услови за спроведување настава на далечина, а дури и оние училишта што ја имале таа можност, сепак, не им ја обезбедиле (табела бр. 8).

Табела бр. 8

Обезбеди ли вашата институција соодветни услови за наставниот кадар за спроведување онлајн настава?

Оттаму, повеќето наставници велат дека биле препуштени сами на себе, на своите технички капацитети и на личните комуникациски средства и искуства. Наставниците посочуваат и дека поголемиот дел од училиштата немаат корист од владината мерка – „Компјутер за секое дете“ бидејќи најголемиот дел компјутери се или неисправни, или застарени.

Највидливи/најчести недостатоци со кои наставниците се соочиле при спроведувањето настава на далечина:

- недоволната мотивација,
- нередовните активности,
- нередовноста на повратните информации,
- недостатокот директна комуникација со учениците,
- несамостојност во извршувањето на работните обврски, и
- неможност за објективно оценување.

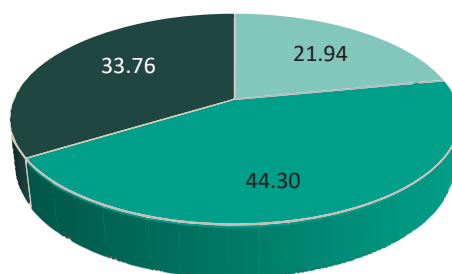
Недостатоци во техничките предуслови за успешно спроведување на наставата:

- недоволен интернет и стабилна конекција,
- недоволниот број компјутери во училиштата,
- ученици без соодветна опрема за следење на наставата,
- недостиг на техничка поддршка во процесот,
- општи домашни услови за следење на наставата на далечина.

Повеќето од наставниците сметаат дека Министерството за образование и наука не им помогнало доволно во спроведување на наставниот процес, односно дека наставниците добиле само основни насоки за одржување настава на далечина (табела бр. 9), поточно дека МОН ги поставило само централизираните интернет и ТВ-платформа. Оттаму, ценат дека наставата не била доволно адекватна. Не само што не биле подготвени наставниците, родителите и учениците, туку испитаниците сметаат дека не биле подготвени ни Министерството за образование и наука (МОН), ни Бирото за развој на образованието, ни општините. Неподготвеноста била и од техничка и од организациска природа (на пр. неусогласеност на термините за реализација на часовите, посебно ако станува збор за семејства каде што има повеќе деца-ученици, а имаат само еден уред или еден компјутер за да ја следат наставата).

Табела бр.9

Дали Министерството за образование и наука ви помогна во спроведување на наставниот процес?

■ Да ■ Не ■ Делумно

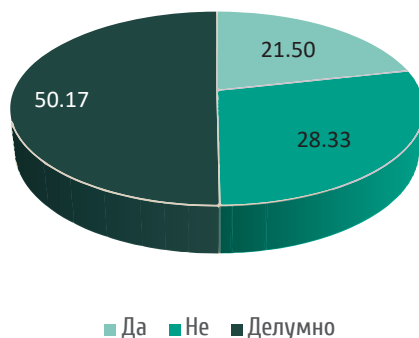
Токму поради тоа што немале детални насоки и водство од МОН, дел од наставниците самостојно ја планираат идната учебна година,¹⁴ а најголемиот дел од нив немаат никакви информации како ќе се продолжи наставниот процес, ниту од МОН, ниту во организациска смисла од општините во кои се наоѓаат училиштата.

Наставниците сметаат дека квалитетот на наставата не бил доволно добар, дека бил нужно подложен на импровизации и дека се потребни соодветни обуки и протоколи за подигнување на квалитетот (табела бр.10). Оттаму, тие се чувствуваат само делумно задоволни за тоа како се одвивала наставата на далечина, а и таа „делумна задоволност“, ја припишуваат како резултат од својата способност да се адаптираат на нови, во случајов, неочекувани околности и несоодветни услови за работа.

¹⁴ Податок од јули 2020 година кога се спроведе истражувањето.

Табела бр. 10

Колку сте задоволни од спроведувањето на наставниот процес во услови на општествена криза?

4. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

Со цел да се добијат компаративни искуства за тоа како се спроведувала наставата на далечина во други земји во Европа, се спроведе и компаративна анализа. За илустративни примери се земени Република Хрватска, Република Ирска и Велика Британија. Секако, нивните образовни политики се само дел од мноштвото тековни зафати на националните образовни системи насекаде низ светот,¹⁵ но тие модели конкретно се избрани поради иновативноста на пристапот и поради приказот на широка палета исклучително важни аспекти при креирањето кохерентен и сеопфатен пристап за организирање настава на далечина. Бидејќи се работи за разновидни искуства, секое вредно на свој начин и соодветно на општествените и на економските прилики на системот во кој се спроведува, приложуваме детален приказ на најкорисните аспекти.

¹⁵ Детален приказ на сите системи за далечинско учење можат да се најдат на следнава веб-страница <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>

РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Транзицијата кон учење од далечина во образовниот систем на Република Хрватска за основните и за средните училишта, а впрочем и за високото образование, се случи така речиси преку ноќ. Но, иако одлуката на Владата да ја прекине наставата во училиштата и во високообразовните институции беше донесена на 13 март 2020 година, таа почна да се применува веќе од 16 март 2020 година. Основната одредба на владината одлука беше дека наставата ќе мора да продолжи како настава од далечина.

За остварување на оваа примарна цел за сите образовни институции се обезбеди техничка поддршка на национално ниво, што подразбира воспоставување платформи како – виртуелна средина за учење, но и поддршка при создавање наставни содржини и упатства за организирање на работата за наставниот кадар и за учениците во процесот на учење од далечина.

„Училиште за живот“ (*Škola za život*)¹⁶ е името на експериментална програма што преку Министерството за наука и образование на Република Хрватска се спроведува низ 48 основни и низ 26 средни училишта. Општо, програмата опфаќа ученици од прво до петто одделение во основните училишта, додека за петтото одделение е организирана посебна настава за предметите по биологија, хемија и по физика. По сите предмети од општото образование, експерименталната програма еднакво се спроведува и во првиот степен од гимназијата и во првиот степен од стручните училишта. Основната образовна цел е да се тестира применливоста на новите наставни програми, формите и методите за работа, како и новите наставни помагала, пред сè за да се зајакнат капацитетите на учениците за решавање проблеми, постапно да се зголеми нивното задоволство од новиот вид настава и да се мотивираат заедно со своите наставници.

Проектот, претставен преку бројки, опфати 8419 ученици, 81 виртуелна училница, 42724 учесници во виртуелните училници, 386 едукативни теми, 424 часа обука за користење на платформите, 151 советодавни посети, 73 родителски состаноци, 1092 часа настава во живо, 927 стручни усовршувања. Логото на проектот е креирано од ученици од графичко училиште, а проектот е поддржан од страна на Европскиот социјален фонд. Во проектот се вклучени Агенцијата за развој и образование на Хрватска, Хрватската академска мрежа, Националниот центар за надворешно вреднување на образованието, Агенцијата за мобилност и програми на Европската Унија, како и

¹⁶ <https://skolazazivot.hr/>

Агенцијата за стручно образование и образование за возрасни.¹⁷ Проектот е поддржан и од националниот мобилен оператор Tele2, кој на учениците им овозможува бесплатен интернет сообраќај за едукативни содржини за време на учењето на далечина, како и бесплатен пристап до веб-страниците со едукативна содржина на издавачките куќи што учествуваат во едукативните реформи.

„Училиште за живот“ е исклучително добро организирана и корисна веб-страница што ги содржи сите потребни елементи за одвивање на наставата, како и за оценување на учениците. Страницата изобилува со бројни едукативни содржини, како и со упатства за организирање настава и за оценување при учење на далечина. Обезбедува преглед на разновидни платформи, укажувајќи како функционираат и како можат да се употребуваат, дава совети за наставниците, совети за учениците, видеосодржини за употреба на сите алатки, видеолекции за основно и за средно училиште по сите предмети, но и електронски учебници, е-лектири, систематизирани и организирани на начин едноставен за употреба.¹⁸ Дополнително се достапни материјали и за ученици со оштетен слух,¹⁹ виртуелни училници,²⁰ како и бројни примери од училишта за успешно спроведена настава на далечина.²¹ Дел од овој проект е т.н. „ТВ-училница“, при што нејзината веб-страница нуди распоред во кои денови и во колку часот се одвива одредена наставна содржина за класовите од основниот и од средниот образовен степен.²²

Во продолжение ги издвојуваме елементите што ги сметаме за најкорисни.

¹⁷ <https://skolazazivot.hr/o-projekt/projekt-u-brojnama/>

¹⁸ <https://skolazazivot.hr/materijali/>

¹⁹ <https://skolazazivot.hr/obrazovni-sadrzaji/metodicki-prirucnici/metodicki-prirucnici-za-osnovnu-skolu/>

²⁰ <https://skolazazivot.hr/virtualne-ucionice-za-sve/>

²¹ <https://skolazazivot.hr/webinar-informatika-u-razrednoj-nastavi-iskustva-i-primjeri-iz-eksperimentalnih-skola/>

²² <https://skolazazivot.hr/raspored/>

За наставниците

Организирање настава

Учењето на далечина се одвива во вонредни околности при што треба да се искористат сите негови предности, а да се направи обид да се минимизираат низа недостатоци. Овој начин на учење кој се очекува да биде краткорочен, не треба да претставува пречка при преминот кон поголемо ниво на образование. Напротив, покрај усвојувањето нови знаења и вештини, при учењето релевантна образовна содржина, акцентот треба да биде ставен врз благосостојбата на учениците и врз поттикнувањето континуирано учење, наместо врз (пр)оценката на наученото.²³

Контактот на наставниците со учениците и со родителите е важен за да се создаде круг на доверба за учење, а во тој круг секој има своја улога. Виртуелната средина за учење треба да има јасна структура и утврдени вредности што, пак, истовремено вклучува почит кон работата, односно нула толеранција кон недопустливо и неприфатливо однесување. Имено, учениците треба да бидат свесни за одговорноста кон себеси и кон своето знаење. Одговорноста е и кај родителите, така што тие треба на учениците да им пружат постојана поддршка во процесот на развој на свесноста за одговорно и конструктивно однесување.

Исто така, треба да се забележи дека на учениците им е потребен поразновиден вид поддршка во виртуелната училишница, отколку при редовната настава. Со заедничко дејствување со професионални соработници во училиштето, треба да се земат предвид специфичните адаптации неопходни за ученици со посебни потреби, како и за надарените ученици.

Иако некои училишта одржуваат виртуелни училишници во реално време, така што сите ученици се присутни истовремено на видеоконференција, овој начин на предавање не се препорачува затоа што ја оптоварува мрежата и ја успорува работата. Имено, не е потребно учениците да се идентификуваат визуелно, затоа што сите ученици и наставници имаат свој единствен електронски идентитет, а тоа дава голема предност во организирањето и во спроведувањето на учењето на далечина.

Посебно треба да се потенцира дека содржините што наставниците ги предаваат и ги оценуваат треба да бидат насочени кон најважните работи и да се ослободени

²³ Доколку вонредната состојба продолжи, потребни се измени на одредени закони и на подзаконски акти. Како предвесник на таквата ситуација, а со примарна цел овозможување доследна и систематска примена на новите методи за оценување, Министерството за образование на Република Хрватска ја измени „Уредбата за методите, процедурите и елементите за оценување на учениците во основните и средните училишта“.

од секундарните детали или податоци. Секундарните детали или помалку важните податоци можат да го одвлечат вниманието на ученикот од она што е навистина важно, односно непотребно го оптоваруваат наместо да му дозволат да го разбере поширокиот образовен контекст.²⁴

Оценување

Оценувањето е основен елемент во процесот на реформите на наставните програми од основното и од средното образование, но е дел и од т.н. „Болоњска реформа на високото образование“. Двата реформски процеси го ставаат ученикот во центарот на училишниот процес, така што наставата не се фокусира толку на предаваната содржина колку на планираните образовни исходи. Ученикот треба да е активен и да учи преку индивидуални стратегии и начини на учење. Ваквата евалуација продира длабоко во основите на одреден образовен систем и е најтешка за промена во севкупниот реформски процес. Од друга страна, начинот на кој се предава и се оценува треба да ги насочува учениците и студентите како да учат. Оттаму, исклучително голема важност при организацијата на учењето на далечина има проценката околу постигнувањето на планираните исходи од таквиот начин на настава.

Виртуелната околина е одлично место за учење, но при оценување на наученото, пожелно е оддалечување од традиционалните (стандардни) методи за проценка. Затоа, правилата што досега се применуваа(т) во училиштата, како што се планови за тестирање, поставување теми и датуми, не мора да се применуваат при учењето на далечина, но неопходно е навремено да се усогласи временската рамка за тестовите, односно за испитите, а на учениците да им се зададат поинтензивни задачи за да се избалансираат обемот на работата на наставниците и обемот на работата на учениците. По сите предмети, како во училиницата, така и во наставата на далечина, активноста на учениците може да се процени преку дискусии и преку домашни задачи.

Во нормалното/вообичаено училишно предавање, учениците и наставниците имаат комуникација во реално време, така што наставникот може да го следи и да го надгледува наученото, односно да спроведе т.н. „сумативно оценување“. Без дополнителни инвестиции, без специјални алатки, што бара и многу време, сето тоа не е лесно изводливо во виртуелните училиници. Од друга страна, ваквиот начин на контролирано испрашување често се сведува на испитување за фактите и за извршување рутински задачи што, пак, не е соодветно за стекнување и за утврдување на знаењата и на вештините потребни за живеење и за работа во 21-от век. При спроведување на оценувањето нема потреба од строга контрола, ниту во физичката, ниту пак во виртуелната училиница бидејќи акцентот е ставен врз квалитетната повратна реакција кон ученикот, за тоа како да си го подобри учењето. Оттаму, во виртуелната

²⁴ На линкот се содржани детални совети за наставниците https://www.youtube.com/playlist?list=PL9Mz0Kqh3YKr_5kBmR9FB4USHd0EwxiKk

средина и при учењето на далечина, треба да се примени нов начин на оценување. При реформирането на наставата, учењето и оценувањето се фокусирани кон тоа - *како успешно да се учи* - односно: зошто е учењето корисно, зошто уживаме да учиме, зошто сакаме да учиме како да решаваме проблеми, да размислуваме критички и да работиме во тим. Така, промената треба да биде кон повисоки когнитивни нивоа што не можат да се проценат (само) преку тестови за знаење одредена содржина. Исто така, наставниците треба на учениците треба да им дадат индивидуална повратна информација за тоа дали ученикот ги постигнал очекуваните образовни резултати и како да си ја подобри вештината на учењето. За да се постигне ова, потребно е да се следи работата на учениците, да им се поттикнуваат активноста и соработката - како со наставникот, така и со другите ученици.

Методи и препораки за проценка - стандардни пристапи

Методите за оценување на знаењето во училиштата во Република Хрватска сè уште се претежно традиционални, иако е постигнат напредок како резултат од наставната реформа. Наставниците никогаш не се нашле во ваква вонредна состојба, па тешко е брзо да се смени начинот на предавање, моделот на настава, а уште потешко е да се сменат методите на оценување. Затоа, не изненадува што, иако се достапни нови, иновативни начини на оценување, повеќето наставници сè уште се резервирани да започнат со нив, па претпочитаат да се придржуваат кон некои од постојните, традиционални начини и процедури за оценување.

Постојните виртуелни методи вклучуваат усни и писмени испитувања во контролирани услови. Се појавува проблем со кредибилитетот на одговорите при учењето на далечина, затоа што тоа се изведува асинхронно. Одредени методи и алатки можат да обезбедат одредено ниво на кредибилитет при тестот за знаење спроведен од далечина, и треба да се воведат кога станува збор за испити со големо значење (на пример при дипломирање). Бидејќи е потребно одредено време, опрема и обука за воведување вакви алатки на национално ниво, за целите на учењето на далечина може да се воведат одредени соодветни методи за тестирање на знаење и на вештини врз основа на кои може да се оцени ученикот. Оттаму, потребно е да се намали бројот и обемот и на усните, и на писмените тестови, а рутинските задачи да се користат за самоевалуација и за оценување од вршници / соученици. Употребата и зачестеноста на овие методи на испитување зависат од темата, од наставната единица, а посебно од посакуваната образовна цел.

Најлесен начин да се спроведе усно испитување е преку видеоконференција. Се препорачува ваквото испитување да не се спроведува за секој предмет бидејќи тоа непотребно ќе ги оптовари и наставниците и учениците, но и системите за учење на далечина. Сепак, за предмети од основното и од средното училиште, каде што распоредот на наставата предвидува три или четири часа неделно, усниот испит треба

да се спроведува еднаш до крајот на учебната година, посебно ако наставникот или ученикот се сомнева во стекнатото знаење или, пак, ако нема доволно елементи за заклучување на оценката. Во преостанатите случаи, наставникот не мора да спроведе устен испит при учење на далечина.

Во некои предмети, како што се математика, физика и хемија, вообичаено е проверката да се направи во писмена форма бидејќи тоа вклучува решавање проблеми и оценување. Може да се користат одредени алатки, но исто така и едноставната техника: *„Ова се задачите, ве молиме решете ги во одредено време, фотографирајте ги решенијата и пратете ги за проверка“*. Оваа едноставна техника е, исто така, погодна за ученици што живеат на места со послаба интернет-врска. Доколку постои загриженост за кредибилитетот на одговорите, затоа што постои сомнеж дека ученикот самостојно не ги решил задачите, корисно е наставниците да ги познаваат своите студенти и така, според нивното учење, практика и прогрес, полесно ќе можат да го проценат нивото на учењето. По писмениот тест, што значително влијае врз оценката, пожелно е да се организира и кратко усно интервју/ испит за да може наставникот да пројде низ својата работа заедно со ученикот и да ги разјасни потешкотиите или, пак, решенијата на тестот.

При сите методи на евалуација, неопходно е јасно да се разликуваат суштинските содржини од помалку важните, односно од споредните. Важни содржини се оние што директно ја поддржуваат реализацијата на образовните цели од наставните програми.²⁵

Дополнително, важна е самоевалуацијата. Улогата на наставниците во водењето и во следењето на учениците е клучна, посебно во процесот на самоевалуацијата. Имено, имајќи го предвид факторот на субјективност (што е постојан предизвик во овој процес), улогата на наставникот е да го следи процесот, да го води ученикот и да го коригира. Важно е да се нагласи дека самоевалуацијата ги прави студентите помотивирани и отворени за учење, а во неа треба да бидат вклучени и родителите.

²⁵ Соодветни правилници вклучуваат општо оценување како и оценување на практични вештини. Правилниците содржат конкретни примери за оценување. Инструкциите за оценување немаат за цел да се сеопфатни, тие не претендираат да одговорат на сите прашања или да ги објаснат сите случаи од секојдневната работа. Намерата е на едно место да се вклучат прифатливи начини на оценување во изменетите околности, земајќи ги предвид технолошките способности и проценетото ниво на компетенции на наставниците. Препораките, првенствено, се наменети за системот на основното и на средното образование, но со мали прилагодувања може да ги користат и универзитетите и колежите, како и институциите за образование на возрасни. Види повеќе на <https://skolazivot.hr/upute-za-vrednovanje-i-ocjenjivanje-tijekom-nastave-na-daljину/>

Оценување во високото образование

Евалуацијата во високото образование треба да вклучи употребана метода за проценка поврзани со дадените исходи на учењето на предметот. Бидејќи високото образование, посебно универзитетското предавање, подразбира постигнување повисоки нивоа на исходи од учење, добро е да се користат проектни и проблемски задачи, истражувачки трудови, развој на програма, портфолија, конструкции и критички осврти, анализи и рецензии. Соодветен систем е, на пример, *Moodle (Мудл)*²⁶ што дава широки можности и опции за прилагодувања. Многу наставници ставаат акцент врз колоквиумите што се спроведуваат во контролирани услови, но без големи инвестиции во нова технологија невозможно е да се извршат преку интернет. Овие алатки се засновани врз прелистувачи што работат во безбеден режим или, пак, врз пристапи засновани на препознавање лице, глас или други ергометриски параметри. Како и да е, некои од овие колоквиуми можат да бидат заменети со решавање задачи што се преземени од базата на податоци за задачи, така што секој студент добива свои задачи. Системот за управување со учење (*Learning Management System - LMS*)²⁷ и *Moodle* содржат одлични алатки за овој начин на работа. Тие даваат различни можности за поставување прашања, дозволувајќи им на наставниците од сите полиња да ги прилагодат тестовите на своите потреби.

Основата на добар тест, релативно безбеден од копирање, е голема база на податоци со прашања од кои се генерираат тестови. Доколку прашањата се организираат по категории (според наставни единици /нивоа на тежина), методот на случаен избор може да се додаде кон тестовите со прашања од различни категории, што му овозможува на секој студент да добие прашања што го покриваат материјалот со приближно еднаква тежина. Генерирање прашања врз основа на случаен избор и промена на редоследот на одговори во одреден временски рок може да обезбеди релативно добра сигурност и заштита од несакано препишување. Дополнително, повеќето високообразовни институции во Република Хрватска имаат пристап до систем за проверка на плагијати. Оттаму, тој систем треба да биде вклучен во оценувањето со цел да се обезбеди академскиот интегритет.

Институциите за високо образование треба да посветат посебно внимание на студиите од областа на уметноста и да оценат под кои услови и како е можно да се спроведе евалуација за време на учење на далечина. Потребно е да се прераспределат темите и обврските на студентите со цел да се обезбеди квалитетен начин на учење. Сличен пристап може да се примени и во уметничките училишта.

Што се однесува на образовните содржини, бесплатните содржини преку интернет, во форма на бесплатни онлајн курсеви - MOOCs (Massive Open Online Courses),²⁸ можат да послужат како дополнителен материјал за студентите.

²⁶ <https://moodle.org/>

²⁷ https://www.questionmark.com/?gclid=EAlalQobChMlRk2tgsez6glVSfIRChOHdQznEAAVASAAEgKrBfD_BwE

²⁸ <https://www.mooc.org/>

Евалуација на наставниците и самоевалуација

При учењето на далечина, препорачливо е да се спроведе прашалник меѓу учениците и родителите за тоа колку се во целиот процес успешни наставниците. Корисно е да има отворени прашања за да можат учениците и родителите да дадат конкретни предлози за подобрување на наставата. Без оглед на исходот, добро е да се разговара со колегите за да можат да се разменат информации. Резултатите може да се дискутираат и со стручни соработници со цел да се најдат решенија и да се обезбеди квалитет на учење и на настава.

Активност на учениците

За да можат учениците да се стекнат со компетенции неопходни за животот во 21-от век, тие треба да бидат активни во процесот на учење, токму за да можат да развијат свесност за тоа колку знаат и што сè уште треба да направат за навистина да ги постигнат поставените цели од наставниот процес. Активен ученик е оној што презема иницијатива, што се стреми кон независност и ги охрабрува другите да учат. При учењето на далечина може да се случат големи промени, како на пример вообичаено тивки и повлечени ученици, поради своите дигитални вештини и знаење, може да станат многу активни и независни, а со тоа да ги стимулираат и другите.

Активноста и работата треба да бидат препознаени и позитивно ценети; почнувајќи од учество во дискусии во виртуелната средина, преку оценување од своите врстници и самоевалуација, сè до независно истражување и давање предлози за понатамошно учење и истражување. Посебно е значајно учениците самостојно да истражуваат и да бараат извори на интернет, како и да се способни критички да го проценат нивниот кредибилитет. Откако ќе соберат квалитетни информации од различни извори, тие треба да можат да напишат независен труд во даден обем и структура што ќе ги содржи потребните аргументи.

По сите предмети, активноста на учениците може да се оценува преку дискусии и домашни задачи. Во секој предмет е можно да се направи покомплексна задача во форма на постер, презентација, проект, истражувачки труд, критичко претставување или проблем во врска со задача, а таквата работа може да се оцени на начин што јасно ги покажува елементите и критериумите за проценка.

За родителите

Улогата на родители / старатели

Со оглед на вонредната состојба, родителите во ова време повеќе од кога било треба да бидат вклучени во работата на училиштето, но и во обезбедување круг на доверба за учење, а тоа е посебно изразено и потребно кај родителите што имаат деца ученици во основно училиште. Со оглед на тоа што сите сме во сосема нова ситуација и во нов вид настава, важно е сите - наставници, ученици и родители - да имаат разбирање едни за други. Иако ова е тешко, со оглед на околностите, при учење на далечина од родителите се очекува повеќе бидејќи тие имаат директен дневен контакт со учениците (сопствените деца), па вклученоста им е поинаква отколку кога најголемиот дел од образовниот процес се одвива на училиште. Родителот треба да обезбеди и да постави правила за „домашно училиште“ и да одреди време за учење, посебно за часовите од основно училиште (мора да бидеме свесни дека ниту децата, ниту родителите не го перципираат својот дом како училиште).

Родителската улога е да го охрабри детето самостојно да ги извршува сите задачи и да го охрабри за какви било нејаснотии да му се обрати на наставникот. Одговорност е на родителите да му помогнат на детето, но не и да работат за него. Иако е разбирливо родителите да се обидат да добијат подобри резултати, помошта од родителите не треба да биде во пишување домашни задачи, ниту пак да вршат притисок врз учениците и наставниците за подобри оценки. Нормално е родителите да сакаат да помогнат, но не смеат да го прават тоа на штета на развојот на одговорноста и на независноста кај децата. Несоодветната помош ќе им ги намали шансите на децата за независно справување во процесот на доживотно учење и при секојдневното решавање проблеми. Родителите се тие што мораат да ги воспитаат децата да не мамат, да не копираат и да ги ценат работата и трудот - и својот и на другите. Треба да ги охрабрат децата да учат, да истражуваат и добро да го организираат своето време, но и да им помогнат да научат како да учат.

**КРАЛСТВО НА ВЕЛИКА БРИТАНИЈА
И СЕВЕРНА ИРСКА**

Во Велика Британија наставата на далечина се одвива само за одредени возрастни групи: во постојните воспитно-образовни институции се враќаат децата од предучилишна возраст, односно оние до шест години, а образовниот систем останува затворен за сите други возрастни групи, со исклучок за децата на т.н. „*клучни (најнеопходни) работници*“ и за децата од ранливите категории што не можат самостојно да ја следат наставата од дома. На најмалите им се дава приоритет бидејќи тие се на почетокот од образовниот процес и допрва треба да ги совладаат основите како броење, читање и пишување, но и учењето социјализација и дружење со своите нови училишни другарчиња. Приоритетот за враќање во школо ги опфаќа и оние групи ученици што се во транзиторна фаза, на пример тие што преминуваат од основно во средно образование бидејќи е потребно добро да се подготват за предизвиците од следниот образовен степен.

За другите групи ученици предвидена е електронска образовна платформа (натаму во текстов – *Платформа*) што содржи практични упатства за спроведување настава на далечина за наставници, училишни раководители, родители, старатели и за ученици. Податоците на Платформата се ажурираат редовно за да вклучат нови дополнителни ресурси и најнови информации и случувања.²⁹ За да им се помогне на родителите, чија воспитно-образовна улога во новите околности добива на важност, образовниот процес на државно ниво промовира и серија од 180 интернет-лекции за учениците во основното образование.

Сепак, нужно е да се напомене дека нивоата на предизвикот и начините за негово надминување се разликуваат низ поединечните училишта во Велика Британија, така што е јасно дека на училиштата им е потребна флексибилност за да планираат и да обезбедат настава на далечина сообразна со нивните специфични околности. На пример, образованието на далечина за најмалите деца обично бара поголема вклученост од родителите кои, пак, во ова време се соочуваат со низа различни притисоци. Повеќето успешни примери за настава на далечина доаѓаат од училишта што веќе имаат одредена инфраструктура и соодветна технологија, односно треба да се земе предвид дека многу училишта и домаќинства немаат исто ниво/можности за пристап

²⁹ <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-online-education-resources>

до интернет, така што Платформата нуди примери од ефективната практика или, пак, само сугерира како да се обезбеди образование за различни категории ученици.

Во сиот овој процес, на прво место е благосостојбата на учениците. Затоа е обезбедена поддршка за родителите, поддршка за учениците (соодветна за различните возрасти), помош при организација на времето и широк опфат на едукативни материјали што можат да се користат било како наставни ресурси, било како споделени примери од успешна настава на далечина. Покрај ова, преку соодветно креиран владин портал, обезбедена е и технолошка поддршка и обука за нејзино користење, а во целиот процес е вклучен и BBC – националниот јавен телевизиски сервис. Од самиот почеток на наставата на далечина, согледан е примарниот проблем на социјалните разлики. Утврдено е дека постои т.н. „дигитална сиромаштија“, односно, во некои училишта учениците немаат ни лаптопи ни компјутери.

Во продолжение издвојуваме елементи што ги сметаме за најкорисни.

За родителите

Поддршка на процесот на учење за време на Корона вирус

Додека престојуваат дома поради вирусната пандемија, родителите и старателите секако се загрижени за развојот на своите деца и за последиците од запрениот образовен процес или од прекинатиот престој во градинка. Никој не очекува од родителите да бидат учители или, пак, да ги спроведуваат активностите што нормално ги вклучуваат училиштето и градинката. Сепак, родителите и старателите треба целосно да се вложат за да им помогнат на децата и да го поддржат учењето, а паралелно треба и да се справуваат со други обврски и предизвици. Постојат упатства со соодветни совети за продолжување на образовниот процес од дома, приспособени за одредени возрастни групи, значи посебно за родители на деца од 2 до 4 години, за родители на деца од основно училиште, за родители на деца од средно училиште и за родители на деца што имаат посебни образовни потреби, или, пак, деца со инвалидитет (се зема предвид дека секоја возрастна група има свои специфичности). Упатствата, главно, се состојат од примери како најефикасно да се организира времето, а за помалите деца пред сè како да се совладаат основните животни вештини, а сепак да се задржи игривото секојдневие. На пример, на најмалите деца може да им се помогне да учат преку секојдневните нешта и работите што родителите ги прават со нив преку секојдневни разговори, игрите со броеви или со букви, заедничко читање, вклученост во секојдневните домашни работи. Предложени се иновативни идеи и интересни веб-страници (како на пример *Hungry Little Minds*).³⁰ Во секој случај не се препорачува

³⁰ <https://hungrylittleminds.campaign.gov.uk/>

стриктно одвојување време за планирање сложени активности посветени само на учење, туку се препорачува активностите да бидат вглобени во секојдневниот живот и да се изведуваат низ игра. Родителите најдобро си ги познаваат децата, па затоа треба да се избегнуваат долготрајно планирани активности, тука треба да се практикува мешан состав од покуси активности на кои децата, природно, подобро реагираат. Така се избегнува децата да се досадуваат или, пак, да се фрустрираат, односно потребно е децата да се држат активни и заинтересирани да учат преку работите во кои уживаат.

Дополнително, обезбедени се електронски едукативни ресурси на интернет што опфаќаат различни теми наменети за различни возрастни групи. Се обрнува внимание на безбедноста на интернет содржините и како да се пристапи и да се разговара со децата околу тоа. На сите уреди што ги користат деца се предлага поставување родителска контрола и надзор при употребата веб-страници и апликации. Во секој случај, потребно е да се намали времето минато пред екранот бидејќи дигиталните уреди не се единствениот начин за учење. Потребно е да се користат книги и друг печатен материјал обезбеден од училиштето или, пак, она што децата го имаат дома.

Родителите на децата во транзиторната група (оние што минуваат од основно во средно училиште) сосем практично се советувани како да им помогнат полесно да ја направат таа промена - како да се работи со детето, како да му се даде повратна информација за сопствената работа или, пак, им се посочуваат начини како да се провери напредокот во учењето. Покрај секоја домашна работа што децата ја добиваат од училиште, може да се користат и образовните програми достапни на ВВС, јавниот национален телевизиски сервис³¹ или, пак, преку ОАК, Националната академија.³² Уште од појавата на Ковид-19 обезбедена е и бесплатна телефонска линија со поддршка и со совети за родителите околу учењето од дома. Доколку некои родители не се во можност на детето да му обезбедат користење дигитален уред за училишните обврски, тогаш можат да контактираат одредено училиште што ќе им обезбеди таков уред или, пак, ќе му овозможи на ученикот да работи во различен формат, а сепак да не губи од наставата.

Одржување на менталното здравје и на благосостојбата

Промената на рутината и останувањето дома за некои деца може да претставува тешкотија. Посебно важно е да се зачува благосостојбата на децата. Постојат упатства подготвени со поддршка од институциите на јавното здравје кои укажуваат како родителите да се грижат за сопственото ментално здравје, но едновременно и за здравјето на своите деца. Нужно е одржување секојдневна рутина во која децата ќе се чувствуваат поудобно (на пример будење во исто време, спиење во исто време, оброк

³¹ <https://www.bbc.co.uk/bitesize>

³² <https://www.thenational.academy/>

во исто време, и слично). Дополнително, дадени се совети за практикување активности на отворено и игри што не го ставаат здравјето на децата под ризик. Посебно се нагласува важноста на социјализацијата, затоа што исто како и возрасните, важно е децата да остварат и да одржуваат комуникација со врсниците. Затоа, се предлага да се воспостави видеоповик со други деца или разговор со поширок круг роднини, повик преку кој може да споделат искуства и активности.

Децата не треба да се оптоваруваат со вести и со други информативни програми во врска со пандемијата, но секако треба да им се отстапи време сосем отворено да зборуваат за своите чувства. Разговор со најмалите деца за новонастанатата ситуација секако дека е голем предизвик затоа што, од една страна, родителите никако не би сакале дополнително да ги вознемируваат, а од друга страна, пак, треба да најдат начин како да не ја игнорираат нивната настојчива љубопитност. Најважно е децата да се чувствуваат безбедни и да се убедени дека оваа состојба е минлива.

За училиштата

Примарна одговорност на училиштето е да обезбеди грижа и поддршка за учениците во нивниот социјален, личен и академски развој. Училиштата мора да се во непрекинат контакт со учениците, а посебно со ранливите категории ученици. Директните испитувања треба да се одложат и да се воспостави нов систем за оценување што ќе ја одразува активноста на учениците. Училиштето треба да води сметка за групните, колективни, просечни оценки на ниво на одреден клас, засновани врз резултатите/оценките добиени по спроведување индивидуални испитувања. Потоа, училиштата ги рангираат учениците во рамките на секој предмет поединечно и на секој одделен клас. Информациите се праќаат до испитните одбори за да ги стандардизираат оценките низ училиштата и за да се осигураат дека ниту едно училиште, ниту е престојно, ниту е преблаго, односно да се обезбеди фер оценување. Обезбеден е и механизам за жалба доколку се смета дека постои неправедност во овој процес.

Ресурси

За спроведување на домашното образование, сè додека не се врати вообичаениот, нормален образовен процес, направен е список на бесплатни ресурси за обука преку интернет, и тоа посебно за математика, за онлајн наука, за англиски јазик, како и посебни образовни програми за лица со посебни потреби и со инвалидитет. Тие ресурси се само предлози и не служат да го заменат осмислениот наставен план на училиштето, туку служат да им помогнат на училиштата да ги збогатат своите постојни ресурси. Достапните дополнителни ресурси се оценети од експерти и гарантирано нудат висок едукативен квалитет. Сообразени се со потребите на учениците, а технички

се приспособливи да можат да ги користат и родителите. Списокот на дополнителните ресурси не е конечен, односно тој постојано се ажурира. Наставниците и родителите/старателите треба да проверат дали активностите содржани во предложените ресурси се соодветни и безбедни за возраста на ученикот и дали може безбедно да се спроведат во домашната средина.

Финансирање и техничка помош

Во новонастанатата општествена ситуација, Велика Британија обезбеди финансиска поддршка за образованието на далечина, но и општо за грижа за децата во поширока смисла, вклучително и соодветна техничка поддршка на целиот воспитно-образовен процес. Обезбедено е финансирање на вонредните трошоци на училиштата, можност за подобрување на дигиталните вештини со бесплатни курсеви преку интернет, како и базична техничка помош - пристап до интернет, употреба на дигитални уреди, поддршка при спроведувањето на наставата на далечина. Помош доаѓа и од локалните власти преку бесплатни дигитални уреди и бесплатен пристап до интернет, подготовка на посебни обрасци преку кои се аплицира за помошта, испорака на уредите (*лаптопи и таблети за наставниот кадар, за деца и за младици*) и слично. Постои и посебен сектор за образование што дава поддршка за ученици од социјално загрозени семејства што немаат пристап ни до дигитални уреди, ни пристап до интернет, при што локалните власти се одговорни за нарачката и за дистрибуцијата лаптопи и таблети. За овој вид државна помош можат да аплицираат само локалните власти, институции и други релевантни организации што вршат надзор над училиштата, како и институциите од сферата на социјалната заштита, а не самите училишта, родителите и учениците. Воспоставен е функционален систем на организација и на контрола, а лаптопите и таблетите се доставуваат во рок од 5 работни дена од денот на нарачката. Во овој процес се прави и дополнителна категоризација по приоритет, односно предност имаат лицата од најранливите социјални категории. Лаптопите и таблетите се доставуваат директно до училиштата или до локалните власти наведени во апликацијата, а тие понатаму ја спроведуваат дистрибуцијата и доставата.

За наставниците

Обезбедени се информации – стратегии и практики – неопходни за наставниците при спроведувањето на образовниот процес во т.н. „домашна средина“. Стратегиите и практиките се изготвени од Министерството за образование во партнерство со секторот за образование.

Наставни ресурси

Гореспоменатата Платформа содржи ресурси што треба да им помогнат на наставниците, односно начелен список на ресурси за образование преку интернет, со опфат на различни теми категоризирани по возрастни групи. Во предложените ресурси влегуваат:

*Bitesize Daily*³³ - програма развиена од Би-би-си (BBC) за ученици од 1 до 10 одделение, програма која секојдневно нуди нови образовни часови. Создадена е во соработка со наставници и со едукативни експерти, а нејзините видеа и интерактивни активности опфаќаат обработка на елементарни и на специјални теми од наставните програми на училиштата. Содржината е достапна бесплатно – преку телевизија, преку интернет и преку iPlayer на Би-би-си (BBC).

*ОАК - Национална академија*³⁴ - наставниците на располагање ги имаат и ресурсите од ОАК, националната академија создадена од наставници од училиштата низ Англија како одговор на затворањето на училиштата. Овој бесплатен ресурс за наставниците обезбедува еквивалент на три часа на ден за ученици од основно училиште и четири часа на ден за ученици од средни училишта, и тоа за различни наставни содржини и теми. Лекциите се создадени преку вежби и комбинации од видеа, квизови и од работни листови. Училиштата, доколку сакаат да го користат како дел од своите наставни планови за далечинско образование, можат да го преземат целиот пакет на т.н. „ОАК училиште“³⁵ кој обезбедува упатства и видеа за споделување. Пакетот е достапен за основни, средни и за специјализирани училишта, а вклучува целосна наставна програма, сè до крајот на пролетното полугодие.

Планирање настава

Изработени се упатства за планирање стратегии за одржување далечинско предавање преку практични совети. Ова претставува можност училиштата да учат едни од други, како и да развиваат свои пристапи во обезбедување далечинско образование. Оттаму, веќе се достапни бројни примери од наставни практики, а тие постојано се ажурираат за сите нивоа на образование и за сите образовни групи. Посебен предизвик е да се усогласи процесот на наставата во однос на учениците што одат на училиште непрекинато уште од самиот почеток на пандемијата, на оние што допрва почнуваат да се враќаат во училишните клупи и на оние кои сè уште се дома. Затоа е потребен кохерентен наставен план за испорака на настава за учениците што се дома и оние што се на училиште, истовремено одржувајќи социјално растојание и безбедност за

³³ <https://www.bbc.co.uk/bitesize/dailylessons>

³⁴ <https://www.thenational.academy/>

³⁵ <https://www.thenational.academy/schools-pack>

вработените и за учениците. Секако, неопходно е да се поддржи персоналот и при планирањето на фазното враќање на наставниот процес, како и при идентификувањето на празнините во знаењето на учениците. Во овој процес на наставниците им е обезбедена техничка помош, како обезбедување виртуелни лекции и стриминг во живо, како и дадени сугестии за комуницирање со родителите, со старателите и со учениците за да се обезбеди севкупност на образовниот процес.

Безбедност на интернет

Далечинското образование е ново искуство како за наставниците, така и за учениците, па затоа е важно училиштата да имаат стратегија што ќе обезбеди безбедност на интернет (*заштита на лични податоци, заштита од малициозни содржини, заштита од радикализација преку интернет, заштита од штетни или вознемирувачки содржини, како и заштита од малтретирање и злоупотреба преку интернет, и слично*), а во таа насока се дадени мноштво совети и упатства што предлагаат неопходна координација со родителите и со старателите.³⁶ Важно е секоја загриженост да се искомунцира преку јасни патишта за известување за да се преземат соодветни чекори. Во оваа насока е обезбедена и бесплатната телефонска линија за контакт со стручни лица.

Редовна комуникација со родители, старатели и ученици

Како дел од наставата на далечина особено е важно училиштата, наставниците и учениците да одржуваат континуирана комуникација. Оттаму, важни се лекциите во живо и видеоконференциите. Наставата од дома се разликува од наставата во училишната. Наставниците треба да се обидат да најдат време да разговараат со учениците, со родителите или со старателите.³⁷ На родителите, старателите и на учениците треба да им се помогне во подготовката на неделен план или структура што вклучува време за едукација, играње и релаксирање, а ваквиот план ќе го намали стресот и вознемиреноста кај семејствата што се во ситуација на неизвесност.

³⁶ Thinkuknow дава совети од Националната агенција за криминал (NCA) за безбедност на интернет. Обезбедените информации даваат поддршка и водство за родители од водечки експерти и организации <https://www.thinkuknow.co.uk/>; Childnet нуди алатка за поддршка на родители и негуватели на деца од која било возраст за да започнат дискусии за нивниот онлајн живот, да поставуваат граници околу однесувањето преку интернет и употреба на технологија, и да дозволат каде да добијат поголема помош и поддршка. Интернет-темите обезбедуваат листи на списоци за безбедност на интернет специфични за возраста, упатства за тоа како да се постават родителски контроли на голем број уреди и мноштво практични совети што ќе им помогнат на децата да го извлечат максимумот од нивниот дигитален свет <https://www.childnet.com/>; таква алатка е и London Grid for Learning, <https://www.lgfl.net/>

³⁷ Локалните власти треба да се координираат со училиштата и на наставниците да им обезбедат безбедно место за работа ако не се во можност наставата да ја спроведуваат од дома;

РЕПУБЛИКА ИРСКА

Во Република Ирска посебно се нагласува неопходноста од ефективна координација меѓу клучните актери во градењето и во одржувањето на процесот за настава на далечина, односно улогите се рамноправно распределени меѓу училиштата, наставниците, учениците и родителите.

Во продолжение издвојуваме елементи што ги сметаме за најкорисни.

Поддршка за наставниците

Образовната платформа на Република Ирска се одликува со тоа што нуди можности за професионална помош за наставниците при обезбедувањето на образовните услуги. Екипи од *Сервисот за професионален развој на наставниците (Professional Development Service for Teachers – PDST)*³⁸ имаат развиено мноштво ресурси за учење од далечина, како поддршка за училиштата во текот на целиот период од затворањето поради пандемијата. Ресурсите се достапни во следниве области: дигитални технологии; здравје и благосостојба; лидерство во училиштето; писменост; математика и географија. Министерството за образование им наложува на раководителите на училиштата и на директорите веднаш да го продолжат образовниот процес и ја нагласува исклучително важната улога на наставниците во животот на младите луѓе, односно очекуваната постојана поддршка, што во време на тековната криза е од витално значење. Низ сиот овој нововоспоставен план, Министерството само го насочува процесот давајќи им на образовните работници пристап до едукативни материјали, но и ИТ-ресурси што редовно се ажурираат преку Scoilnet.³⁹ Наставниците се охрабруваат да одржуваат постојана комуникација со родителите и со старателите за полна поддршка на учениците. Во оваа фаза особено е важно одржување на континуитетот на образованието за учениците од сите нивоа на образовниот сектор. Дополнително, преку соодветен експертски тим се обезбедуваат услуги за професионален развој на наставниците, како и веб-содржини за поддршка при употребата на дигиталната технологија за училиштата и за наставниците вклучени во учењето од далечина. За оваа цел е поставена и посебна веб-страница со едукативни содржини, развиена од тим за дигитални технологии, а електронските

³⁸ <https://www.pdst.ie/>

³⁹ <https://www.scoilnet.ie/>

платформи и алатки се детално обработени и објаснети.⁴⁰ Со примена на онлајн алатките од оваа страница наставниците можат лесно да ја прилагодат постојната наставна програма користејќи ги достапните наставни ресурси и изработувајќи вежби/домашни задачи за учениците. Алатките се унифицирани, а во зависност од техничките капацитети на училиштата, на наставниците им се овозможува користење различни стратегии за креирање онлајн настава. На пример, знаењето на учениците може ефикасно да се провери со користење на алатките како што се: edpuzzle; flipgrid; kahoot; quizlet и wizer.me⁴¹, а наставниците се должни на учениците да им дадат поопширна повратна информација каде треба да се поправат при учењето.

Сиот овој процес е поддржан со дигитални упатства и со туторијали. Секое училиште, според своите потреби и капацитети може да избере која наставна платформа ќе ја користи, но притоа му се бесплатно достапни и бројни електронски библиотеки.

Поддршка за родителите

Упатството како да се спроведува наставата во време на пандемијата е дадено од *Националната психолошка служба за образованието (National Educational Psychological Service (NEPS))*,⁴² се ажурира тековно, а еднакво се однесува на родителите, на младите и на наставниците. Достапно е на www.education.ie/covid19, а Одделот за образование и за вештини дава услуги и поддршка, односно постојано е на располагање со цел да се обезбеди продолжување на образованието. Веб-страницата содржи каталог на помошни статии за родители кои се објавуваат и во неделникот *The Irish Times*, како дел од серијата текстови - „Учење од дома“.⁴³ Секој текст истражува практични и ефективни активности за поддршка и за зајакнување на процесот на учење од дома. Се посочуваат примери, како што се: дигитално раскажување приказни, начини за поттикнување креативност при учењето од дома, како да се одржат децата среќни и здрави додека училиштата се затворени, како да се обезбеди добросостојбата на децата, практичен водич за разговор со децата за нивните чувства и за нивните грижи. Освен психолошка поддршка, обезбедени се и материјали и ресурси за практична наставна работа, како на пример: за наука и за географија, за истражување и за набљудување на доместикалната околина, создавање семејна дигитална временска капсула, креативни авантури при виртуелна турнеја, и слично. Достапни се и вебинари во различни подрачја со дополнителни панели од експерти, како на пример вебинар за учење од дома, креативни начини како да се

⁴⁰ <https://www.pdst.ie/distancelearning>

⁴¹ <https://edpuzzle.com/>; <https://info.flipgrid.com/>; <https://kahoot.com/>; <https://quizlet.com/live>; <https://www.wizer.me/>

⁴² <https://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Services/National-Educational-Psychological-Service-NEPS-/NEPS-Home-Page.html>

⁴³ <https://www.irishtimes.com/news/education/home-tuition-our-guide-to-the-best-teaching-and-learning-resources-online-1.4206766>

остане поврзан, но и поддршка на студенти со посебни образовни потреби при наставата од далечина. Вебинарите се систематизирани од целосно едукативни за сите нивоа на образование, до специјализирани што нудат поддршка на наставниците или, пак, за раководителите на училиштата.

Дигитални извори

Посочената веб-страница содржи мноштво платформи за учење од далечина. Во продолжение се дадени неколку примери.

Epic! е интернет библиотека што нуди над 35000 ресурси, вклучително и книги од аудиоедицијата „Read to Me“, потоа, можност за поврзување со избран читател и воспоставување шеми за читање. Библиотеката нуди интересни текстови од National Geographic Kids или од Guinness Book of Records, односно погодна е и за деца на возраст од 4-12 години.⁴⁴

Britannica, од 1768 година е издавач на мултиволуменски енциклопедии. Тие се целосно дигитализирани за да одговорат на потребите на 21-от век, но нивната содржина е секојдневно ажурирана со видеа, со слики и со други наставни помагала. Енциклопедиите се наоѓаат во дигитални формати, дизајнирани како електронски производи за ученици од сите возрасти. *Britannica* нуди бесплатни содржини за природни и за општествени науки за сите нивоа на образование.⁴⁵

*DK Findout*⁴⁶ е мрежен ресурс составен од енциклопедии за училишта, а до него може да се пристапува и од дома, така што учениците се поттикнуваат да откријат повеќе за дадена тема. Содржината може да се филтрира според наставната област, а резултатите од статиите се интерактивни (за некои области постојат и квизови за проверка на знаењето). Наставникот може на учениците да им зададе теми дури и од овој ресурс, во прилог на изработка проекти или, пак, преку есеј да се осврнат на одредени енциклопедиски статии. Оваа веб-страница содржи и бесплатни учебници, планови за лекции и работни листови, наменети за наставниците (достапни на: <https://www.dkfindout.com/uk/teachers/>). Исклучително вешто изработени примери за содржини што лесно ја побудуваат љубопитноста кај учениците се оние за предисторијата, за човековото тело, за планетите од Сончевиот систем – мошне забавни, интерактивни и придружени со видеоматеријали богати со корисни и интересни факти. Страницата има и посебен дел за родителите преку кој на детето му се овозможува безбедна и сигурна средина за пребарување, за учење и за самостојно истражување информации.

⁴⁴ <https://www.getepic.com/>

⁴⁵ <https://kids.britannica.com/> дополнително на преку почетната страница на Scoilnet (www.scoilnet.ie) или може да се најде и овде <https://packs.eb.co.uk/hss>

⁴⁶ <https://www.dkfindout.com/uk/>

Осмислена е конструктивно, како совршена помош при изработка на домашна задача, јасна е, прегледна, сигурна и целосно анимирана. Ги опфаќа сите предмети од наставните програми, прикажани на современ начин мошне привлечен за ученикот. Страницата содржи и експертски статии што на родителите им ја објаснуваат поставеноста на наставните програми, за да можат и самите да се вклучат во образовниот процес.⁴⁷

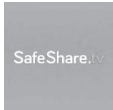

Табела 2. Предлог за видеоплатформи

	<p><i>YouTube</i> глобално најпопуларната видеоплатформа и има многубројни едукативни и информативни видеа, лесни за пребарување и за споделување преку онлајн платформи, е-пошта, и слично.</p>
<p>WatchKnowLearn Free educational videos. Organized.</p>	<p>WatchKnowLearn индексираше приближно 50.000 едукативни видеа, ставајќи ги во директориум со над 5.000 категории.</p>
	<p><i>TED-Ed</i> и <i>TED's youth</i> е едукативна иницијатива, во одреден сегмент наменета посебно за млади. Мисијата на <i>TED-Ed</i> е да ги поттикне и да ги популаризира идеите на наставниците и на учениците од целиот свет.</p>
	<p><i>TeacherTube</i> е бесплатна заедница за споделување наставни видеа и содржини – наменета и за наставниците и за учениците.</p>
 KHANACADEMY	<p><i>KHAN Academy</i> нуди вежби, наставни видеа и персонализирана табела за учење што ги оспособува учениците да учат со свое темпо – во и вон училищата.</p>

⁴⁷ <https://www.dkfindout.com/uk/parents/>

	<p><i>Vimeo</i> е видеоплатформа без реклами, домаќин на илјадници професионално произведени видеа.</p>
	<p><i>SchoolTube</i> е веб-страница што им овозможува на наставниците и на учениците пристап до наставни видеа и до содржина за лекции.</p>
<p>ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА</p>	
	<p><i>Storyline Online</i> е ризница од приказни читани од познати личности. Секоја книга вклучува дополнителен материјал со цел зајакнување на разбирањето, на вербалните и на пишаните вештини.</p>
	<p><i>The Literacy Shed</i> е анимирана страница за поттикнување визуелна писменост, а преку неа и литературната писменост на учениците од основното образование.</p>
	<p><i>Storyberries</i> - визуелизирани/анимирани раскази за наставници од основното образование.</p>
	<p><i>KidLit</i> е збирка од видеа, создадени во соработка со авторите на книги за деца и со илустратори; видеата содржат актерско читање книги, интервјуа со автори за деца и тематски ликовни вежби во прилог на литературната писменост.</p>

НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО	
	<p>YouTube канал - исполнет со приказни, со спорт и со занаети својствени за општеството и за културата на Република Ирска.</p>
	<p>YouTube канал - видеа од учебници на ирски јазик, прочитани од ирски автори, издавачи и ирски актери.</p>
ФИЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ	
	<p>Scoilnet/PSDT - видеата се користат за поддршка на сите нивоа на основната програма на физичко образование. Страницата е поддржана и од Ирската фондација за здравје на срцето.</p>
	<p>Scoilnet - видеа за физичка култура.</p>
	<p>GoNoodle - видеа за развој на училишната физичка култура, поврзани со ресурсот – „Добро е често да се движите“.</p>
ВИЗУЕЛНИ УМЕТНОСТИ	
	<p>I am an Artist - видеа за поддршка на сите нивоа од наставната програма за визуелни уметности во основното училиште.</p>

 <p>nationalgallerie 900 subscribers</p>	<p>Nationalgallerie - видеа од Националната галерија на Република Ирска што истражуваат и објаснуваат некои од познатите национални уметнички дела.</p>
<p><i>НАУКА</i></p>	
	<p>CRASH COURSE KIDS - научни теми со видеа за ученици од основно училиште; страницата опфаќа широк спектар на теми, а вклучува и живеалишта, инженерство, простор, итн.</p>
	<p>National Geographic Kids има активна веб-страница што изобилува со интерактивни, тематски поделени ресурси.</p>
<p>Веб-страниците што се дадени подолу на наставниците им овозможуваат да ги отстранат рекламите од видеата, а исто така и да ги исечат на одреден дел пред да им ги испратат на учениците.</p>	
	<p>http://www.viewpure.com/</p>
	<p>https://safeshare.tv/</p>
	<p>https://www.tubechop.com/</p>
	<p>https://watchkin.com/</p>
<p><i>МЕДИУМСКИ ИЗВОРИ</i></p>	
	<p>RTE Home School Hub - „Домашно училиште“ со часови и активности, но и со завршни работни листови.</p>

5. ЗАКЛУЧОЦИ

Доколку се земат предвид сите сегменти што ги опфаќа оваа анализа, несомнено е согледувањето дека на стартот на кризата поради Ковид-19⁴⁸ наставата на далечина во Република Северна Македонија се одвиваше со многу недостатоци, што пак се одрази и врз квалитетот на наставата и врз квалитетот на стекнатото знаење. Имено, недостатоците се најочигледни во несоодветната правна рамка што не може да држи чекор со модерните предизвици (најосновно, постојната правна рамка не предвидува поим „настава на далечина“), потоа во недостигот на инфраструктура за спроведување настава на далечина (сите засегнати страни немаат стабилен интернет и доволно уреди неопходни за следење на наставниот процес), во несоодветните капацитети во образовниот сектор (големиот број наставници се без искуство и без соодветна обука за постојната ситуација), во несоодветните технички вештини, како и во недоволната помош и организација на целиот процес, што е директна одговорност на надлежните државни институции. Сето тоа резултирало со недоволно спроведување вистинска двонасочна настава, односно со недоволно време поминато во учење, а последователно и со нереално оценување, иако, сепак, наставниците велат дека се „делумно задоволни“ од крајниот резултат, и покрај сите нотирани недостатоци.

Прегледот на правната рамка што се однесува на образовниот процес (на законите и на подзаконските акти) укажува на организациски недостатоци и на правни празнини, односно постојната правна рамка не ја предвидува наставата на далечина, па затоа и не ја ни регулира. Дополнително, правните празнини не се доволно адресирани ни со уредбите со законска сила како вонредни правни средства, кои повеќе се технички документи и не содржат суштински правила/ одредби. Уредбите, сфатени како своевидни насоки, не се разработени со правилници и со стандарди за ниту едно образовно ниво, а всушност, на таков начин би се овозможило квалитетно и контролирано одвивање на образовниот процес во ситуација на криза, кое очигледно бара поконкретно централизирано водство.

Секако, овие недостатоци мора правно да се уредат со оглед на неизвесната состојба околу ширењето на пандемијата, но и поради големата веројатност учебната 2020/2021 година да продолжи на сличен или ист начин. Потребно е да се согледаат различните опции и дополнително правно да се артикулираат. Ова е неопходно, не само затоа што во иднина системот треба да биде подготвен за вакви или за слични ситуации, туку и за

⁴⁸ Конкретно во периодот од март до јуни 2020 година.

да се одговори на современите образовни потреби во кои наставата на далечина веќе е интегрален системски дел (иако досега кај нас не е ни препознаена како образовна опција). Сето ова се однесува на идните, потенцијални измени на основните законски решенија, како и на измените на сите подзаконски акти што произлегуваат од нив. Во идните законски решенија наставата од далечина мора да се утврди како нов систем на учење, и тоа како основен, дополнителен или, пак, како алтернативен метод. Ова е важно, не само за да се одговори на тековната криза, туку и за да се придвижи и да се осовремени образовниот процес со цел да произведе кадар конкурентен на европските пазари. Современото образование и неговата дигитализација треба да одговори на модерните потреби на општеството и да го поттикне неговиот развој.

Несомнено, во целиот аналитички мозаик важен е и аспектот што ги опфаќа ставовите на родителите во врска со знаењата што децата ги усвоиле преку наставата на далечина, но тој аспект во најголема мерка треба да се чита како сублимат на важни лични/ семејни искуства, на субјективни гледишта за неочекуваната, новонастаната општествена ситуација, аспекти кои посебно доаѓаат до израз кога по продлабочена анализа ќе се сопостават со објективните податоци добиени од страната на наставниците. Генерално, наставниот кадар не бил подготвен за вонредните околности на образовниот процес, не добил правовремена и соодветна институциска помош, односно наставниот процес не бил централизиран, туку секое училиште самостојно се адаптирало за да некако ја приврши учебната година. Со други зборови, немало систематски пристап кој е неопходен за функционалност на затекнатиот централизиран образовен процес во РСМ.

Прегледот на приложените политики укажува дека во Република Хрватска е применет централизиран модел на спроведување настава на далечина, за разлика од двата други анализирани модели, оние на Велика Британија и на Република Ирска. Во хрватскиот модел наставата е организирана на централно ниво по електронски и по телевизиски пат. Детално се подготвени упатства за организирање и за спроведување настава, за оценување и за самоевалуација на наставниот кадар и на учениците. Сите неопходни материјали се достапни како посебни прилози, а процесот е централно вмрежен и поддржан од соодветните надлежни институции. Техничката поддршка се спроведува на национално ниво, со целосна помош и од Хрватската радиотелевизија (национален јавен медиумски сервис) и од националните мобилни оператори. Ваков централизиран пристап може да претставува соодветен модел за примена во нашиот образовен систем.

Во Велика Британија акцентот е ставен врз надминување на социјалните разлики, како и врз психолошката поддршка неопходна во општа ситуација на неизвесност, а нагласени се и улогите на семејството/ родителите и помошта од локалната заедница. Во новонастанатата воспитно-образовна ситуација, советите се главно на психолошка

основа, односно едукациските авторитети пред сè укажуваат како да се постапува со различни возрастни групи ученици, со посочување соодветни предлог-образовни материјали што можат да се користат дополнително од базичната наставна програма што секое од училиштата ја обезбедува самостојно и во рамките на својата работна обврска. Во оваа смисла, исклучително е важна улогата на локалната заедница при овозможувањето техничка помош и при организација на целокупниот образовен процес на далечина, нешто што кај нас беше, генерално, третирано како да е од второстепено значење.

Моделот на Република Ирска изобилува со интересни едукативни материјали, практични примери, учебници, електронски книги, квизови, со видео наставни материјали и со електронски платформи применливи во разновидни образовни средини. На наставниот кадар му е дадена можност да бира и да ја приспособува наставата според своите потреби. Сепак, сите материјали се сублимирани, достапни од едно мрежно место и обезбедена е техничка помош при реализација на секој од избраните пристапи. Со примат на добра организација, ова искуство се покажува спроведливо и во нашиот образовен процес, па оттаму цениме дека треба да му се даде посебно внимание преку подробна анализа за да се преиспитаат деталите и можностите за негова конкретна примена во сите нивоа на образование.

6. ПРЕПОРАКИ

Врз основа на спроведената анализа, од компаративните искуства како и од добиените одговори од образовниот кадар вклучен во фокус-групите, потоа од ставовите и од мислењата на анкетираниите во врска со предизвиците од процесот наречен „настава на далечина во Република Северна Македонија“, како чекори во насока на подобрување ги издвојуваме долунаведените препораки.

Правна рамка

Потребно е да се утврдат начини на организација и на функционирање на наставата на далечина и тие елементи да се отсликаат во правната рамка. Значи, системските закони што го регулираат образованието мора најнапред да ја препознаат можноста за овој вид настава, а понатаму и да ја прифаќаат како валиден метод на образование.

Дополнително, начините на одвивање на наставата на далечина, нејзиното организирање, како и оценувањето при настава на далечина, треба да се доразработат во подзаконски акти кои ќе имаат нужна флексибилност за регулирање ситуации често подложни на промени (каков што впрочем е случајот со дигиталното образование).

Оттаму, предлагаме воспоставување решенија преку рамковни норми и цениме дека крути решенија не се соодветни. Предлагаме воспоставување стандарди адаптирани за секое ниво на образование, како и нивно дополнително разработување со подзаконски акти.

Технички предуслови за одвивање настава на далечина

Пожелно е да постои единствена платформа за онлајн учење која ќе ја применуваат сите училишта. Со оглед на тоа дека државата веќе доцни во однос на креирање таква образовна платформа, препорачуваме да се креира голема база на електронски ресурси, обезбедување пристап до разновидни електронски материјали што наставниците ќе можат да ги користат во зависност од своите специфични планови и програми за работа.

За наставниците ќе биде корисно да имаат платформа за размена на искуства и материјали по исти предмети/ одделенија.

По примерот на Република Хрватска, предлагаме колку што може повеќе да се користи т.н. „ТВ училиница“ која ќе ги следи програмите поставени на заедничката платформа.

Неопходно е на секој ученик да му се обезбеди соодветен уред и пристап до интернет за да може да се вклучи во наставата. Приоритет да бидат ученици од ранливи категории граѓани. Во процесот да биде вклучена и локалната самоуправа.

Што се однесува до наставниците, училиштата и другите надлежни институции мора да им обезбедат услови за спроведување настава на далечина. Институциите се должни и да обезбедат континуирана поддршка на наставниците за сите можни ситуации и предизвици. Предлагаме наставниците да ги држат часовите во своите училници каде ги имаат сите дидактички средства, а училиштето би обезбедило интернет-врска и техничка помош.

Дополнително и независно од тековната криза, потребна е целосна дигитализација на образовниот процес (е-дневник, е-оценки, е-домашни задачи).

Објавувањето на учебниците во електронска форма е предуслов за настава на далечина, па оттука МОН итно мора да најде начин да ги преземе авторските права.

Дигитална писменост

Во текот на образовниот процес учениците мораат да стекнат соодветни ИКТ вештини. Државата нема доволно мерки кои ќе ја зајакнат дигиталната писменост на населението, кое е неопходно за сите професионални активности во 21-от век, не само за учество во наставата на далечина.

Тековниот момент на криза да се искористи за активно градење на дигиталните вештини кај учениците и студентите, кои утре ќе бидат дигитално подготвени граѓани во модерно општество. Предлагаме да се интензивираат часовите и наставата по ИКТ, работа со компјутери и програмирање, или како сосем нови или наместо предметите кои досега се нудеа како изборни.

Наставниците мора да се обучат за користење нови технологии во образовниот процес и тоа итно. Ова не бара многу време, а е еден од главните предуслови за спроведување на настава на далечина, но и генерално за модернизирање на начинот на работа. Дигиталната писменост на наставниците може да се јакне преку вклучување во наставната програма на Педагошкиот факултет, но и редовни обуки за наставници, па дури и да се вклучи како предуслов за вработување или напредување.

Потребна е техничка поддршка и за родителите, како начин на подигнување на дигиталната писменост и на родителите. Ова би можело да се постигне со отворени бесплатни програми за користење дигитални алатки кои би биле достапни за сите граѓани на интернет и телевизија.

Начин на одвивање на наставата на далечина

За наставниот кадар и за учениците, соодветно за различните возрасни групи, да се изготват соодветни препораки за спроведување настава на далечина. Посебно родителите на децата опфатени со основното образование да бидат запознаени со севкупниот процес и да бидат активно вклучени во него. Ова е важно бидејќи децата до (приближно) деветгодишна возраст се немоќни без своите родители и мора да имаат поддршка.

Снимените часови и часовите кои ќе се одвиваат со физичко присуство или на далечина да ги следат истите наставни програми и материјали, односно да нема проблеми ако учениците поединечно или групно се префрлат од еден на друг начин на учење. Да се даде приоритет на држење настава на далечина при што наставниците би работеле од училиштата.

За деца со попреченост се неопходни посебни правилници/ прирачници за настава на далечина.

Потребни се препораки за воспоставување ефикасни методи за оценување.

Наставни програми

Особено е важно во новата учебна година да се повтори наставниот материјал изучуван од март до јуни 2020 година.

Потребно е да се осовременат наставните содржини, односно акцент да биде ставен на развивање на дигитални вештини кај учениците, применливи во секој наставен предмет.

Да се прилагодат наставните програми, односно да се креираат програми прилагодливи за настава на далечина.

При настава на далечина должината на часот да се прилагоди на предметот и на возраста на учениците.

Да се креираат дигитални наставни програми за деца со посебни потреби, односно за нив потребно е да се воведат и алтернативни опции за учење.

Координација

Со оглед на тоа што образовниот процес во Република Северна Македонија е исклучително централизиран, во ситуација на криза потребно е да се зајакне координативната улога на МОН, а во процесот мораат да бидат непосредно вклучени и Бирото за образование, како и единиците на локалната самоуправа.

Потребни се директни насоки и поддршка на наставниците за одвивање на наставата на далечина. Насоките треба да бидат формулирани како упатства и стандарди, а потребна е и соодветна помош за нивна имплементација.

Потребен е навремен, сериозен и ефективен пристап од сите засегнати институции. Потребно е воспоставување на дигитална инфраструктура, уреди за секои од страните вклучени во процесот кои не се во можност да си ги обезбедат сами. Ова може да се адресира со јавна набавка, но и со повик за донации од сите фирми и јавни институции за употреблива опрема, при што приоритет треба да им се даде на учениците кои се дел од ранливите категории. Интернет-ваучерите се одличен чекор, но пожелно е државата да го субвенционира комплетниот интернет наменет за споделување на образовни содржини (пример кој се среќава во некои држави).

Потребно е да се креира база на податоци и на лекции како и на електронски материјали кои наставниците ќе можат да си ги разменуваат и користат. Важно е да се обезбеди пристап до многубројни електронски библиотеки (иако за време на пандемијата многу од нив обезбедија слободен пристап до нивните документи).

Во иднина, потребно е да се воспостави централизиран модел, унифицирана платформа за учење. Но со оглед на тоа дека набавката на ваква платформа е комплицирано и скапо, потребно е време за да се изработи и да се операционализира (како што се предлага и во Концептот за развивање на систем за образование од далечина во основните и средните училишта во Република Северна Македонија).⁴⁹ Сугерираме како прв чекор секое училиште да избере своја платформа за учење од веќе достапните. За разлика од изборот на платформата, материјалите и ресурсите треба да се централно подготвени и систематизирани, а поддршката исто така да биде обезбедена на централно ниво.

Потребен е координиран напор за наставниот кадар да се обучи за користење информатичка технологија и да му се обезбеди техничка помош во секое време. На наставниот кадар му е потребна најголема поддршка бидејќи оваа група го носи најголемиот товар на промените.

Потребни се итни решенија и мобилизација под водство на МОН, за секое дете да може да го оствари своето неприкосновено право на образование. Оттука, пред сè апелираме да се донесат и краткорочни мерки кои ќе овозможат подобрување на квалитетот на наставата од почетокот на новата учебна година. Стратешките формални документи не се толку многу потребни, туку неопходни се конкретни стандарди за одвивање на настава на далечина и практични упатства за наставниците.

Потребна е поголема комуникација на стручниот тим на училиштата со сите актери во образовниот процес, особено со родителите, со оглед на тоа што сите не се во можност да им ја пружат потребната помош на децата. Потребно е да се разработат конкретни

⁴⁹ Документот е објавен во јули 2020 година на <http://mon.gov.mk/content/?id=3262>.

насоки за родителите за тие да можат да ја дадат потребната образовна и психолошка поддршка. Вашиот пристап мора несомнено да содржи и насоки за учениците да го прифатат учењето на далечина, кои ќе им ги пренесат наставниците и родителите.

Се надеваме дека од приложените препораки и предочените искуства ќе извлечеме позитивни примери што можат да се применат при идно организирање на настава на далечина во нашата држава. Целта е да се подобрат јавните политики и јавните услуги во корист на граѓаните. Оттаму, важно е да се мобилизираат сите расположливи капацитети за сериозна подготовка на наставата и нејзино успешно организирање во иднина.

ул. „Рајко Жинзифов“ бр. 44-1 Скопје, Северна Македонија
тел.: +389 (0) 2 6092-216
е-пошта: info@cup.org.mk
веб-страница: www.cup.org.mk

Citizens for change!

ЦЕНТАР ЗА
УПРАВУВАЊЕ СО
ПРОМЕНИ

Овој проект е финансиран од
Европска Унија